

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA
MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2016–2018

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Dagmar Jagošová

Alice Garrigue Masaryková a její odkaz pro dnešek

Praha 2018

Vedoucí diplomové práce:
prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER PART-TIME STUDIES

2016–2018

DIPLOMA THESIS

Dagmar Jagošová

Alice Garrigue Masaryk and Her Legacy for Today

Prague 2018

The Diploma Thesis Work Supervisor:

prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 5. ledna 2018

.....
Dagmar Jagošová

Anotace

Diplomová práce se zabývá tématem vzdělávání žen na našem území a jejich následným zařazením do společenského a veřejného života. Rozebírá především fenomén vzniku prvních vysokoškolsky vzdělaných žen v Čechách a jejich společenského začlenění. Zabývá se okrajově samotnou emancipací ženy a vlivu vyššího školství na tento proces. Pro účely této práce byla vybrána osobnost Alice Garrigue Masarykové. Na jejím příkladu je osvětlena role prvních vysokoškolsky vzdělaných žen a jejich význam v tehdejší společnosti. Praktickou část tvoří výzkum prováděný kvantitativní metodou formou dotazníku. Výsledky dotazníkového šetření jsou součástí praktické části práce.

Klíčová slova

Červený kříž, emancipace, gymnázium, pedagogika, sociologie, společnost, univerzita, vysokoškolsky vzdělané ženy, vzdělávání žen, žena, ženská práva.

Annotation

This thesis deals with the topic of female education in our country and the subsequent inclusion of women in social and public life. It analyses mainly the phenomenon of the first women with university degrees in Bohemia and their social inclusion. It deals marginally with women's emancipation and with the influence of higher education on this process. For the purpose of this thesis, the personage of Alice Garrigue Masaryk was chosen as a representative of first women with university degrees to clarify the role and significance of these women in the society of that time. The practical part of this thesis consists of a quantitative questionnaire survey. The results of this questionnaire survey are included in the practical part as well.

Keywords

Emancipation, female education, grammar school, pedagogy, society, sociology, The Red Cross, university, woman, women with university degrees, women's rights.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 ZMĚNY POSTAVENÍ ŽEN NA KONCI 19. A ZAČÁTKU 20. STOLETÍ	10
1.1 Ženská otázka	10
1.2 Počátky ženského vzdělávání v českých zemích.....	12
1.3 První vyšší dívčí školy.....	14
1.3.1 Bohuslava Rajska.....	16
1.3.2 Marie Riegrová-Palacká.....	17
1.3.3 Vojta Náprstek	19
1.3.4 Eliška Krásnohorská	22
1.4 Závěr.....	26
2 PHDR. ALICE GARRIGUE MASARYKOVÁ A JEJÍ ODKAZ	28
2.1 Vliv rodičů na život a dílo Alice Garrigue Masarykové.....	28
2.1.1 Tomáš Garrigue Masaryk.....	29
2.1.2 Charlotta Garrigue Masaryková.....	32
2.2 Cesta ke vzdělání Alice Garrigue Masarykové a první zkušenosti	34
2.3 Sdružení akademicky vzdělaných žen	36
2.4 Československý červený kříž	39
2.4.1 Financování a reorganizace Československého červeného kříže	39
2.4.2 Mezinárodní prestiž Československého ČK	42
2.4.3 Krizová 30. léta a druhá světová válka	43
2.4.4 Velikonoční slavnosti míru	44
2.5 Význam Alice Garrigue Masarykové pro československou společnost a její odkaz.....	47
3 SOUČASNICE A NÁSLEDOVNICE ALICE GARRIGUE MASARYKOVÉ .	49
3.1 Sestry Honzákovy.....	49
3.1.1 Doktorka Anna Honzáková.....	50
3.1.2 Profesorka Albína Honzáková	53
3.2 Ženy v Československém parlamentu	57
3.2.1 Ing. Dr. Maria Tumlířová.....	57
3.2.2 Ferdinanda Františka Plamínková a Františka Zemínová.....	60

3.3	JUDr. Milada Horáková.....	61
3.3.1	Ženské hnutí.....	63
3.3.2	Sociální a odbojová činnost	64
	PRAKTICKÁ ČÁST	67
4	VNÍMÁNÍ ODKAZU ALICE GARRIGUE MASARYKOVÉ.....	67
4.1	Cíle a metody výzkumu	67
4.2	Zaměření výzkumných otázek a výzkumné hypotézy.....	68
4.3	Realizace výzkumného šetření	68
4.4	Závěr výzkumu	81
	ZÁVĚR	84
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	88
	SEZNAM ZKRATEK	91
	SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	92
	SEZNAM PŘÍLOH.....	93

ÚVOD

Historie vzdělávání žen a dívek v Českých zemích je nerozlučně spojena s emancipací celé české společnosti a přímo souvisí i s procesem samotného národního obrození. Tato diplomová práce, jejíž téma je definováno: *Alice Garrigue Masaryková a její odkaz pro dnešek*, a která tematicky navazuje na autorčinu bakalářskou práci *Historie vzdělávání žen v českých zemích v 19. a na počátku 20. století*, je zaměřena na osobnosti žen, které mezi prvními získaly vysokoškolské diplomy na českých univerzitách a staly se průkopnicemi univerzitního vzdělávání u nás. Jádrem práce je charakteristika osobnosti a aktivit Alice Garrigue Masarykové a zhodnocení jejího odkazu. Při psaní diplomové práce autorka čerpala především z knižních zdrojů Marie Bahenské, Mileny Lenderové, Evy Uhrové a Radovana Lovčího.

Autorka, studentka oboru Andragogika, ve své práci poukazuje na nutnost vzdělávání a učení dospělých žen v české historii, v 19. a na počátku 20. století. Diplomová práce je rozčleněna na dvě základní části: na část teoretickou a na část praktickou.

První část se zabývá rozbořem změny postavení žen na konci 19. a počátku 20. století, zvláště se snaží zachytit postupné proměny postoje společnosti k ženským právům, především k právu na vzdělání a profesní kariéru. Podrobně se věnuje počátku akademického vzdělávání žen u nás a jejich možnostem následného společenského uplatnění. V tomto oddílu se práce soustřeďuje především na osobnosti, které měly na tento společenský vývoj v našich zemích největší vliv a svým obětavým a často nepochopeným snažením postupně dosahovaly zlepšení situace v emancipaci dívek a žen.

Další kapitola je zaměřena na postavu doktorky Alice Garrigue Masarykové, na její život, rodinné zázemí – především vliv obou rodičů –, studia, ale v první řadě na její sociologickou a sociální činnost, která vyvrcholila jejím předsednictvím v Československém červeném kříži. Právě na jejím příkladu se tato práce pokusí osvětlit, jak významnou funkci měly ve zmiňované době vzdělané ženy, jakým vzorem a morální autoritou se mohly stát pro své následovnice, ale především jak jejich příklad mohl pozitivně ovlivnit vnímání emancipace žen tehdejší společností.

Následující, závěrečný oddíl teoretické části pojednává o současnicích a následovnicích Alice Garrigue Masarykové. Ať už se jedná o Annu Honzákovou, první absolventku české lékařské fakulty, nebo její sestru a první řádnou profesorku Albínu Honzákovou, dále první doktorku technických věd Marii Tumlířovou, političky Františku Plamínkovou a Františku Zeminovou nebo doktorku práv, ženu popravenou za své názory komunistickým režimem, Miladu Horákovou.

Cílem teoretického oddílu práce je jednak zmapovat vývoj vzdělání žen od základního až po vysokoškolské a dále popsat, jak možnost vzdělání a uplatnění diametrálně změnila nejen postavení žen ve společnosti, ale i jejich vnímání své vlastní společenské funkce. V relativně krátkém časovém úseku můžeme pozorovat velkou proměnu od ženy, jejíž úloha byla výhradně role hospodyně a matky až k ženě veřejně a politicky činné, k ženě, která je respektována společností. Všechny ženské osobnosti zmiňované v této práci se navíc vyznačují tím, že svou inteligenci, vzdělání a úsilí věnovaly práci veřejné, snažily se udělat z tohoto světa lepší místo pro život a v neposlední řadě se také pokoušely zpřístupnit vzdělání i svým následovnicím. Metodou, kterou autorka práce zvolila, je studium informačních pramenů.

Obtíže při zpracovávání práce nastaly při porovnávání jednotlivých literárních pramenů. Bibliografie zabývající se tímto tématem není příliš obsáhlá, internetové zdroje jsou spíše nespolehlivé a informace obsažené v jednotlivých dílech se občas lišily. Bylo třeba vyhledat a porovnat více pramenů, aby autorka danou informaci mohla použít v diplomové práci. Velmi cenným zdrojem informací se pro autorku stala *Knihovna a informační centrum Gender studies*.

Praktická část diplomové práce je tvořena výzkumným šetřením formou dotazníku. Jeho cílem bylo zjistit povědomí veřejnosti o osobnosti Alice Garrigue Masarykové a jejím odkazu a dále zjistit znalosti respondentů o dalších významných ženských osobnostech této doby. Třetí část výzkumu spočívala ve zmapování současné situace společenského uplatnění žen.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZMĚNY POSTAVENÍ ŽEN NA KONCI

19. A ZAČÁTKU 20. STOLETÍ

„Lidé vzdělaného národa jsou přívětiví k příchozím, ochotně ukazují cestu těm, kdož ji neznají, k těm, kdož se k nim uchylují, projevují laskavost.“¹

„Ideu celoživotní výchovy a vzdělávání nalezneme solidně rozpracovanou již v díle J. A. Komenského, který svými pedagogickými názory daleko předčil svou dobu.“²

Práci o osobnostech, které se velkou měrou podílely na vzdělávání a emancipaci žen v českých zemích, je bezesporu nejlepší začít citátem učitele národů, vizionáře Jana Amose Komenského. *„Cílem Komenského snah není výchova k určitému povolání či postavení ve společnosti (člověk by zůstával pohlcen v labyrintu světa), ale výchova k lidství, k všeobecné vzdělanosti.“³* Z jeho osobního příkladu totiž vyplývá – a zřejmé je to i z jeho citátu –, že vzdělanost by měla jít ruku v ruce i s mravními hodnotami samotného člověka. Dějiny vzdělávání jsou spojeny s osobnostmi, které cílevědomě a mnohdy s velkými překážkami dosahovaly společenského postavení a uznání, ale přesto – nebo možná právě proto – se neváhaly o svoje získané privilegium rozdělit a často celý život usilovaly o zlepšení životních podmínek ostatních lidí.

1.1 Ženská otázka

19. století je také přezdívané stoletím páry a vyznačuje se rozvojem vědy a techniky. *„K mírnému růstu dochází až během 18. století, první stroje se objevují již v 30. letech 19. století. I když pak rychlá industrializace v druhé polovině 19. století*

¹ KOMENSKÝ, Jan Amos, KUMPERA, Jan (ed.). *Jak (se) učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1123-2, s. 9.

² VETEŠKA, Jaroslav. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1026-9, s. 14.

³ VACÍNOVÁ, Tereza. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-74-7, s. 197.

dávala naději v začlenění českých zemí do jádra světové ekonomiky, lze odpovědně říci, že se naše země se zařadily od 70. let 19. století na pozici vyspělé semiperiferie a toto místo si uchovaly i po první světové válce.⁴ Právě nástup vědecko-technické revoluce umožnil i revoluci duševní. Zvyšující se potřeba odborníků a vzdělaných lidí, nárůst technických profesí, stěhování lidí z venkova do měst, ale i rozšiřování moderních vědeckých názorů a humanistických myšlenek, to všechno měnilo překotně Evropu i Ameriku. Změnil se přirozeně i pohled na ženskou otázku a nastalo zvýšení angažovanosti žen. Snad se startovním výstřelem stala Velká francouzská revoluce, ale bylo zřejmé, že utlačovat do pozadí celou polovinu lidstva už dlouho nebude možné. Vznikaly ženské spolky, volalo se po potřebě lepšího vzdělávání žen a jejich menší závislosti na mužích.

Vhodný sňatek byl v 19. století nejen cílem snažení většiny žen a toužebným přáním jejich rodičů, ale také to byl jediný myslitelný způsob, jak ženě zajistit odpovídající společenské postavení. Ani po jeho realizaci však nebyla jejich situace zrovna utěšená. O životě rozhodoval manžel a samotná žena neměla vlastně žádná práva: nevlastnila majetek, nemohla vykonávat právní úkony, pozice ve společnosti závisela na postavení jejího manžela⁵. Ještě mnohem horší ale byla situace žen neprovdaných. Málokdo byl zdrojem takového opovržení jako „staré panny“, i když se jednalo o ženy ještě relativně mladé. Musely žít z dobrodiní členů rodiny nebo přijmout místo vychovatelek a ošetřovatelek. (To byla jediná možná zaměstnání pro příslušnice vyšších a středních vrstev). Ženy z chudších vrstev se živily posluhami, praním prádla nebo živořily v továrnách. V podobné situaci se ocitaly i nemajetné vdovy, které většinou měly na starost i nezaopatřené děti. Tím hůře, když to byly dcery, které bez našetřeného věna byly jen těžko použitelné pro „manželský trh.“

Není divu, že sebevědomí žen nebylo příliš vysoké. Ty, které měly to štěstí, že vyrůstaly v osvícené rodině, dostalo se jim alespoň relativně dobrého vzdělání nebo si vzaly tolerantního manžela, se často zabývaly ve volném čase charitativní prací. To byla totiž jedna z mála vhodných činností pro vdanou dámu z vyšší společenské třídy.

⁴ HAVLÍK, Radomír. *Aktuální problémy společnosti z pohledu sociologie*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016. ISBN 978-80-7452-121-8, s. 34.

⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 21.

Pro změnu tristní situace, ve které se ženy nacházely, bylo třeba obměnit myšlení celé společnosti. Zásadním průlomem, který by tohoto cíle pomohl dosáhnout, bylo umožnit ženám získat stejné vzdělání, jakého se dostávalo mužům. Dokázat tím, že ženy jsou svou inteligencí a schopnostmi mužům rovny a jsou tedy schopny vykonávat stejné profese a mít stejný vliv na fungování společnosti. Kvalitním vzděláním by se vyřešilo hned několik problémů: podařilo by se změnit vnímání role ženy tehdejší společností, zvýšily by se možnosti žen uplatnění na pracovním trhu, a tím by se posílila jejich nezávislost. V neposlední řadě by se zvýšilo sebevědomí samotných žen a transformovalo se jejich pojetí vlastní společenské role.

1.2 Počátky ženského vzdělávání v českých zemích

Vzděláním rozumíme souhrn znalostí, které získáme vzděláváním, výukou a studiem. „*Vzdělání je vnitřní kvalitou osobnosti, není tedy přenositelné a na rozdíl od vzdělávání se nemůže stát zbožím.*“⁶ Vzdělaným se člověk nestane jen vysedáváním ve školních lavicích, ale aktivním přístupem k tomuto procesu, který by měl trvat celý život a při kterém by jedinec měl být přístupný a otevřený k myšlenkám jiných, chápat souvislosti a přijímat nové myšlenky. „*Z filosofického hlediska usiluje vzdělávání dospělých o poznání světa, jeho smyslu a poslání člověka v něm, jeho bytí a vědomí.*“⁷

Pro vývoj českého školství je bezesporu zásadní konec 18. století a zavedení povinné školní docházky, které je spojeno se jménem císařovny a české královny Marie Terezie. Rozhodla se tímto opatřením bojovat proti alarmující negramotnosti obyvatelstva.

Reformu pro panovníci vypracoval rakouský pedagog Jan Ignác Felbiger, a to nejen po organizační, ale i po metodické stránce. Vycházel z tzv. Zaháňské školy, ale mezi jeho inspirační zdroje patřilo i dílo Jana Amose Komenského. Vytvořil třístupňový systém, který se skládal ze škol triviálních, hlavních a normálních. Vydal metodiku pro učitele, která zaváděla na svou dobu převratnou společnou výuku: učitel nevyučuje každého žáka zvlášť, ale frontálně učí celou třídu. Dále mezi zaváděné metody patřilo

⁶ BENEŠ, Milan. *Andragogika*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4824-5, s. 16.

⁷ BARTÁK, Jan. *Jak vzdělávat dospělé*. Praha: Alfa, 2008. ISBN 978-80-87197-12-7, s. 9.

společné čtení a tzv. tabulková metoda, při které si žáci osvojovali učivo za pomoci prvních písmen jednotlivých slov. Ačkoliv Felbigerova metodika se vzdáleně inspiruje Komenským, je založena především na memorování jednotlivých informací.

Reformování školství bylo oficiálně zahájeno 6. 12. 1774 a platnost přijatých opatření trvala až do roku 1849. Zásadní bylo, že byla zavedena povinná šestiletá školní docházka pro chlapce i dívky. Triviální školy 1 – 2leté byly zřizovány v každé obci, která měla více než 80 dětí (většinou se vyučovalo na faře.) Dále byl kladen větší důraz na vzdělávání učitelů: při normálních a některých hlavních školách byly pořádány tzv. preparandy, tedy tříměsíční kurzy pro učitele na vesnických školách nebo delší přípravné kurzy pro adepty na učitelství ve školách vyšších stupňů. Zvyšovala se tedy nejen gramotnost dětí, ale i úroveň výuky⁸.

V triviálních školách se vyučovalo v českém jazyce, a kromě základů čtení, psaní a počtů se děti vyučovaly i praktickým dovednostem. Ve vyšších školách se vyučovalo německy a byly rozděleny na dívčí a chlapecké. Zde už výrazně narůstají rozdíly mezi dívčím a chlapeckým vzděláváním. Z celkového počtu škol bylo dívčích jen 36 a studovalo v nich asi 3000 žákyň. U dívek z vyšších vrstev však školy velmi často nahrazovalo domácí vzdělávání⁹.

Úroveň domácího vzdělávání velmi záležela na finančních možnostech rodiny, ale také na představách rodičů o jeho funkci a cíli. Základem bylo samozřejmě trivium, tedy čtení, psaní, počty a dále byl kladen velký důraz na zvládnutí cizích jazyků, zvláště francouzštiny a němčiny a hry na hudební nástroj. Důležité byly i lekce z dějin, umění a kreslení. Vzdělání tohoto typu bylo většinou nesystematické, nárazové a velmi záleželo na schopnostech a preferencích učitele. Jako alternativu mohli rodiče pro měšťanské a šlechtické dívky zvolit vzdělání církevní. Klášterní školy tvořily jakýsi druhý stupeň, navazující na rodinnou výchovu, kde dívky od deseti let věku trávily dobu od několika měsíců až po několik let. Jakousi „maturitou“ se často stávala cesta po světě, kterou dívky absolvovaly s vhodnou dospělou osobou, a při které si ověřily své nabyté dovednosti: „...svou schopnost komunikovat v cizím jazyce, své znalosti z historie, zeměpisu, dějin

⁸ SOUKUPOVÁ, Pavla. *Fakulta pedagogická západočeské univerzity v Plzni. Dějiny pedagogiky*. [online]. 2005 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://www.fpe.zcu.cz/>.

⁹ LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má--: ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6, s. 49–50.

umění.“¹⁰ V rodinách méně zámožných byly dívky posílány na zkušenou – tzv. *handly*, během nichž nejčastěji jezdily ke známým nebo příbuzným a vykonávaly zde práci služky nebo opatrovnice¹¹.

Po ukončení vzdělání, ať už jeho úroveň byla jakákoliv a jednalo se o dívku z libovolné sociální vrstvy, měly dívky v podstatě jediný cíl, a sice sehnat správného a vhodného manžela, který je zajistí po zbytek života. Získané znalosti a dovednosti jim měly pomoci při výchově dětí a umožnit, aby byly svému choti, když ne rovnocenným, tedy alespoň zajímavým partnerem.

Domácí výuka mohla poskytnout i kvalitní vzdělání. Podle schopností svých soukromých učitelů získaly dívky základní znalosti literatury, historie, ale také např. filosofie nebo matematiky. Pokud pocházely ze vzdělané rodiny nebo si vzaly inteligentního manžela, mohly ve svém vzdělávání pokračovat celý život. Díky spolkové činnosti se měly možnost stýkat s podobně smýšlejícími ženami a své znalosti průběžně doplňovat.

I přes absenci kvalitních vyšších škol pro dívky začala tedy postupně vznikat vrstva vzdělaných žen, které samozřejmě chtěly své znalosti rozšiřovat, popř. předávat dál. Touha po vzdělání, nejen nahodilém, ale systematickém, vytvořila společenskou poptávku, nebo ještě lépe potřebu. A tam, kde je potřeba, dříve či později vznikne i nabídka.

1.3 První vyšší dívčí školy

Existuje přísloví, že olivy vydávají olej, jsou-li drceny. Dá se říci, že na počátky ženského vzdělávání u nás se toto rčení velmi hodí. Jednotlivé osobnosti, které usilovaly o zpřístupnění studia nejen chlapcům, ale i dívkám, čelily velkému společenskému tlaku. Museli se obrátit jednak proti tradičnímu pojetí ženy – manželky, matky a strážkyně rodinného krbu – a současně museli i bojovat proti názorům, že dívky a ženy nemohou studovat, protože jim k této činnosti chybí intelektové i fyzické předpoklady. Dívky, které v polovině devatenáctého století usilovaly o vyšší vzdělání, narážely na výsměch,

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má--: ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6, s. 51–53.

¹¹ Tamtéž, s. 51–53.

ponižování a přehlížení. Takto na svá školní léta vzpomíná budoucí učitelka Věnceslava Lužická-Srbová (1835–1920): „*Jenom jediná lavice, první v řadě po levé straně, vyhražena byla milostivě dívkám, které směly tuto třídu navštěvovati. Sedělo nás tam osm nebo devět a jediné my dvě Hořičanky byly jsme Češky. Po názoru tehdejších považováno bylo učení v této třídě pro dívky bezúčelným, a proto také profesori nevěnovali nám velké pozornosti; přehlíželi nás a jen tu a tam hodili nám z milosti nějaký drobet učenosti ...*“¹²

Tato představa o schopnostech ženy a její společenské roli navíc velmi vyhovovala pohodlí tehdejší společnosti. Neexistovalo žádné plánované rodičovství, žena porodila za svůj život i víc než deset dětí, a ačkoliv ne všechny se dožily dospělého věku, dokážeme si představit, že na vzdělávání nebo osobnostní růst opravdu nebyly vhodné podmínky. Ve světle tohoto faktu je třeba přiznat, že změny, které v oblasti ženské emancipace nastaly od počátku 19. století, jsou převratné.

První snahy o reformu dívčího školství v Českých zemích bývá přisuzováno Karlu Slavoji Amerlingovi (1807–1884). Založil v roce 1839 dívčí školu Budeč (podle místa, kde byla založena nejstarší škola v Čechách), jejíž výuku postavil – mimo jiné – na principech myšlenek Jana Amose Komenského. Projekt počítal se založením ústavu, který by byl zároveň i jakousi komunitní školou určenou pro další teoretické i praktické vzdělávání dospělých. „*V přízemí budovy byly umístěny truhlářské dílny, knihtiskárna, zřízena chemická barvárna. První patro bylo vyhrazeno místnostem pro učitele a přednáškovému sálu, ve druhém patře se vyučovalo, ve třetím patře vznikla nemocnice a v nárožní věži hvězdárna.*“¹³

Nabídka aktivit ve škole byla celodenní: vyučovalo se tu, pracovalo, lidé tu mohli trávit i volný čas. Tento ambiciózní, ale ve své podstatě nekoncepční a idealistický plán ztroskotal na nedostatku peněz. Amerling nedosáhl ve své době pochopení ani uznání a byl považován za – v lepším případě – podivína a snílka. Z absolventek jeho školy ale můžeme jmenovat například Boženu Němcovou.

Přesto byl vizionář Amerling bezesporu vzorem pro další pokračovatele. Koncepce jeho školy naznačila dvě důležité tendence, kterými se poté dívčí školství mělo ubírat.

¹² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5, s. 46–47.

¹³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 11.

Na jedné straně byly zakládány školy, které měly umožnit dosáhnout dívkám vyššího vzdělání na podobné nebo dokonce stejné úrovni jako v případě chlapců. Dívky sice měly povinnou šestiletou školní docházku, ale následné vzdělání gymnaziální, nebo dokonce univerzitní, pro ně zatím bylo naprosto nedostupné.

Druhá tendence dívčího vzdělávání směřovala k jejich přípravě na profesi, jejíž vykonávání by jim v těžké situaci umožnilo uživit sebe, popř. své děti.

1.3.1 Bohuslava Rajská

O zprostředkování vyššího vzdělání pro dívky se ve stejné době jako Karel Slavoj Amerling pokusila i Bohuslava Rajská (1817–1852), vlastním jménem Reissová, nazývaná „první česká učitelka“¹⁴. Tato básnířka, vlastenka a mimo jiné i absolventka učitelského kurzu si v bytě svého švagra Josefa Františka Friče ve Vodičkově ulici otevřela soukromý dívčí ústav. Její cíle byly podstatně skromnější než Amerlingovy, v roce 1844 – tedy rok po založení – její školu navštěvovalo 15 žaček od pěti do dvanácti let. Byla ale odhodlaná: „*věnovati všechny své slabé síly blahu svých spoluobčanů, vzdělávati se, abych platné služby svému uhnětenému českému lidu prokázati mohla.*“¹⁵

Ústav, který Rajská založila, začal brzy prosperovat. V březnu 1844 třída čítala 15 žaček. Amerling proto nabídl Rajské spojení jejího ústavu se svou hlavní školou, Budčí. Tuto nabídku však Rajská odmítá¹⁶.

Je zřejmé, že její snahy byly spojeny s velkým vlasteneckým cítěním. Láska k vlasti nakonec zvítězila nad potřebou vzdělávat dívky, když se rozhodla – i na přímmluvu Boženy Němcové – provdat za Františka Ladislava Čelakovského a starat se o jeho čtyři osiřelé dcery. Považovala to za své poslání, ale po sňatku pro ni veřejný život skončil. Přesto její jméno zůstane po boku průkopníků ženského vzdělávání u nás. „*Rajská si udělala jméno nejprve nikoli jako učitelka, ale jako nadějná básnířka, později zejména*

¹⁴ Český rozhlas – vysílá ČRo Dvojka: *Toulky českou minulostí - 1049. schůzka: Takový nešťastný příběh první české učitelky* [online]. 2015 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/1049-schuzka-takovy-nestastny-pribeh-prvni-ceske-ucitelky--1518922.

¹⁵ BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 13.

¹⁶ JAGOŠOVÁ, Dagmar. *Historie vzdělávání žen v českých zemích v 19. a na začátku 20. století. Bakalářská práce.* Praha: Akademie Jana Amose Komenského, 2016, s. 22.

jako organizátorka a ředitelky školy, ze které vzešla první generace kvalifikovaných, českých kantorek.“¹⁷

1.3.2 Marie Riegrová-Palacká

„Dá-li se po právu dobře naší vytýkati nějaká chyba, jest to jistě sobectví; a možno-li říci o některé chybě, že otupuje znenáhla mravní cit v člověku a působí, že proměňuje člověka až k nepoznání, možno to říci opět o sobectví.“¹⁸

Velmi výraznou ženskou osobností 19. století, osobností, kterou „sobectví neotupilo“ je bezesporu Marie Riegrová-Palacká (1833-1891). Dcera historika Františka Palackého¹⁹ a manželka Františka Ladislava Riegra jistě znala cenu vzdělání a naučila se – hlavně pod vlivem svého otce – vážit si vzdělaných lidí. V mládí ji ovlivnily myšlenky filosofa, humanisty a matematika Bernarda Bolzana. Je možné, že i z toho důvodu se zabývala hlavně sociálními projekty. Její činnost byla velmi obsáhlá: angažovala se v zakládání opatroven pro chudé děti, založila pro ně první mateřskou školu, podílela se na otevření prvních jeslí, spravovala fond pro chudé a neprovdané matky.²⁰

V roce 1865 se stala jednatelkou prvního ryze českého ženského spolku sv. Ludmily, jehož původním posláním byla podpora chudých vdov a vyučování dívek pletení a šití. Marie Riegrová-Palacká kompletně přetvořila stanovy tak, aby činnost spolku měla podstatně širší záběr. Působení rozšířila i na péči o chudé rodiny a zajišťování práce opuštěným ženám. Pro potřeby činnosti spolku vznikla téhož roku Průmyslová škola, která přijímala dívky “*z té nejchudší třídy ty nejschopnější a nejmrvnější*“²¹ a pomáhala jim získat nejen základní vzdělání, ale hlavně praktické

¹⁷ Český rozhlas – vysílá ČRo Dvojka: Toulky českou minulostí - 1049. schůzka: Takový nešťastný příběh první české učitelky [online]. 2015 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/1049-schuzka-takovy-nestastny-pribeh-prvni-ceske-ucitelky--1518922.

¹⁸ *Citáty slavných osobností: Bernard Bolzano* [online]. [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <https://citaty.net/autori/bernard-bolzano/>.

¹⁹ Přezdívaný otec národa, český historik, spisovatel a politik. Autor pěti svazků Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě.

²⁰ BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 73–74.

²¹ Tamtéž, s. 73–74.

dovednosti, které jim umožňovaly uživit se. Marie Riegrová-Palacká evidentně pochopila tehdejší nejtěžší ženský problém: ekonomickou závislost na mužích.

Dívky do Průmyslové školy nejen docházely bezplatně, ale při pravidelné docházce dostávaly „*u příležitosti oslav vánočního stromku obuv a šaty*.“²² Žákyně ve vyšších ročnících pobíraly plat, který jim byl ukládán na vkladní knížku vydanou jim při jejich plnoletosti. Obory, které se mohly žákyně vyučit, byly: „*malba na porcelán, šití, knihvedení, účetnictví živnostenské, knihařství, slaměnkářství, grafické práce, prýmkařství*.“²³ Po ukončení školní docházky se Marie Riegrová-Palacká svým absolventkám snažila najít vhodné místo. Podle dobových pramenů je zřejmé, že nejlépe se uplatňovaly dívky, které se vyučily šití, zatímco o ženy účetní nebo knihovnice zájem nebyl²⁴. Škola i spolek pomáhaly i rodinám dívek a není proto divu, že o školu byl obrovský zájem a počet zájemkyň převyšoval počet volných míst. Po odchodu Marie Riegrové-Palacké, ale škola postupně upadala. Po uplynutí dvou let se opět proměnila v šicí kroužek, až v roce 1885 zanikla.

Průmyslová škola neměla za cíl vytvářet ženskou elitu – „*obecně vzdělávací předměty se pěstovaly jen v přípravce*“²⁵ –, to ovšem nijak nesnižuje význam osobnosti Marie Riegrové-Palacké a její činnosti. Věnovala svou energii, inteligenci a bezesporu i organizační schopnosti nejpotřebnějším, tedy ženám, které byly na samém dně sociálního systému. Marie Riegrová-Palacká podle pamětníků nejen sháněla pro spolek i školu dary a finanční prostředky, ale sama jednotlivé rodiny navštěvovala, vedla si o všem velmi přesné záznamy a snažila se, aby její pomoc byla maximálně účelná. Ze vzpomínek její dcery se dochovalo: „*Co jsme viděly bídy a utrpení [...] Zvláštní bylo to chování těch lidí. Měli na tu bídu ještě dost šlechtnosti, dosti sebezapření. Maminka s nimi umí dobře mluvit a zacházet*.“²⁶

Činnost Průmyslové školy je možno hodnotit ještě pozitivněji, protože mnoha dívkám umožnila získat znalosti a dovednosti potřebné k nalezení důstojného zaměstnání. Je velmi pravděpodobné, že mnohé z nich vychovávaly své děti v podobném duchu, tedy k úctě ke vzdělání, a tím také naplňovaly poslání Průmyslové školy. Sama

²² BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 73–74.

²³ Tamtéž, s. 73–74.

²⁴ Tamtéž, s. 73–74.

²⁵ Tamtéž, s. 66.

²⁶ Tamtéž, s. 66.

Riegrová-Palacká by se jistě nepovažovala za feministku, její pomoc nebyla a priori vedena snahou o zrovnoprávnění žen. Netajila se tím, že dobrý sňatek je i pro tyto dívky stále tím nejlepším řešením, ale i tak svou činností a vlivem na společenské dění pomohla výrazně emancipačnímu procesu a rozvoji dívčího školství v českých zemích.

1.3.3 Vojta Náprstek

Vojta Náprstek (1826–1894), původním jménem Adalbert Fingerhut, byl další významnou osobností, které přispívala k emancipaci žen v druhé polovině 19. století. Náprstek se jako student aktivně účastnil revolučních bojů v roce 1848 a svou následnou účastí na májovém povstání v roce 1849 se dostal do hledáčku rakouských úřadů. Po zavedení tvrdých sankcí odešel Náprstek se svojí přítelkyní do Ameriky, aby se vyhnul možnému zatčení.

Jeho činnost v této zemi byla velmi různorodá: vedl knihkupectví a vydavatelství, živil se jako kolportér nebo kameník, angažoval se ve spolcích. Mimořádným zážitkem se pro Náprstka stala expedice po stopách indiánského kmene Dakotů. Je možné, že předměty přivezené z této výpravy mu vnikly nápad založit v Čechách přírodovědné a průmyslové muzeum.

Když se po deseti letech vrátil do Čech, rozvinul činnost, která byla svým rozsahem a významem opravdu ojedinělá. Ze Spojených států si odvezl zkušenosti, které se týkaly mnoha oblastí lidské činnosti. Jednalo se o otázky školství, technického pokroku, ale i rovnoprávnosti žen. Spojené státy jako mladá země, nejprve kolonie a pak svobodný stát, přistupovaly k ženám odlišně než Evropa a podmínky pro emancipační proces zde byly mnohem příznivější. Pozitivním důsledkem například bylo, že první studentky absolvovaly americké univerzity už ve 40. letech devatenáctého století a po roce 1860 už byly ženy běžně přijímány na většinu amerických univerzit.

Pokud Náprstek po návratu domů měl pocit, že se ocitl v jiné době a připadaly mu zdejší poměry tristní, řešil je ne pohrdáním, ale aktivní prací. V roce 1865 na popud Karoliny Světlé založil *Americký klub dám*, instituci v té době nevídanou, která byla zaměřena na osvětu českých žen. Činnost tohoto klubu se dotýkala široké škály nejrůznějších aktivit, jednou z nich byla i přednášková činnost. Návštěvnice – klub byl určen výhradně ženám – se formou odborných přednášek seznamovaly s novými

vědeckými poznatky, technickými vymoženostmi, s humanistickými a filosofickými idejemi.

Hned prvním přednášejícím v roce 1865 byl profesor Fr. Studnička, který vystoupil s příspěvkem o astronomii. „*Téma dokázalo posluchačky natolik upoutat, že se v lednu a únoru téhož roku dočkalo dalších pěti pokračování.*“²⁷ Dalším lektorem byl profesor filosofie, matematiky a estetiky Josef Durdík, přednášel i sám Náprstek a vystoupení se ujaly i některé ženy, například Sofie Podlipská nebo Karolina Světlá. Výčet osobností, které se podílely na této činnosti, je úctyhodný. Střídali se zde politici, básníci, spisovatelé i vědci. Mezi zvučnými jmény nechyběl profesor Masaryk, básníci Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer nebo Josef Václav Sládek.

Témata byla velmi rozmanitá, a i přes nespornou úroveň jednotlivých lektorů se nejednalo o vzdělání v pravém slova smyslu. To ovšem nijak nesnižuje význam tohoto klubu. Mnohé ženy určitě tyto přednášky – a možná právě proto, že jednotlivé „dveře vědění“ jen pootevřely – motivovaly k dalšímu vzdělávání. Sám Náprstek prostřednictvím Amerického klubu rozvíjel i charitativní činnost: sbírky na sirotčince, akce pro děti. V době prusko-rakouské války v roce 1866 se dámy z klubu podílely na ošetřování raněných a v rámci své kulturní činnosti se jim podařilo vybudovat pomník Boženě Němcové na Vyšehradě.

Náprstek se vrátil z Ameriky do Čech a jeho hlavními vizemi bylo založit průmyslové muzeum, ženský sirotčinec a spolek dam. Jako spolupracovníky si vybral právě ženy, protože ze své americké zkušenosti věděl, jak spolehlivá a účinná je jejich pomoc právě při práci s mládeží a jiné charitativní činnosti. Průmyslové muzeum se mu podařilo otevřít v roce 1888 a v podobě *Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur*, jako složka Národního muzea, funguje dodnes. *Americký klub dam* založený v roce 1865, byl aktivní až do roku 1948, kdy jeho činnost ukončil komunistický režim. Obě tyto instituce svého zakladatele přežily. Organizaci péče o vdovy a sirotky a jiným druhům sociální činnosti se věnoval celý život a nezůstalo jen u služby veřejné. Sám Náprstek adoptoval čtyři opuštěné dívky, dal jim domov i vzdělání.

Vzdělávací instituce pro dívky a ženy mezi jeho priority přímo nepatřily, přesto i v této oblasti se podílel na několika velmi významných počinech. V roce 1863 společně

²⁷ BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 88.

s dalšími českými politiky a intelektuály založil Městskou vyšší dívčí školu pro dívky v Praze, první školu podobného typu v Rakousku, kam byly přijímány dívky po ukončení povinné šestileté docházky a vyučovalo se zde českým jazykem²⁸. Vojta Náprstek podporoval i založení dalších dívčích škol: školy Ženského výrobního spolku, městské školy střední, školy s útulky pro mládež, specializované kuchařské školy Domácnost a podpořil také vznik prvního dívčího gymnázia Minerva.

Jak tedy tohoto humanistu, politicky i veřejně činného člověka charakterizovat? Sám byl nejen činný v mnoha oblastech, ale pokrokovou činnost ostatních také podporoval. Jan Neruda o něm řekl: „*Podivín, skrz naskrz podivín! On myslí jinak, žije jinak a činí jinak než ostatní. On je neúnavný, důsledný, praktický, světový, pro vše dobré zanícený, všestranný, vysoce vzdělaný, pro vše české nadšený – hotový podivín.*“²⁹ Z tohoto komentáře je zřejmé, že ne všem Náprstkova činnost – a zvláště jeho proženské aktivity – vyhovovaly. Možná proto si pro spolupráci vybral právě ženy, které jeho nadšení sdílely.

Skutečný význam Vojty Náprstka ale spočíval především v tom, že on opravdu viděl ženu jako rovnoprávnou bytost. V jeho názorech nebylo žádné „možná“, ale jistota, že ženské schopnosti jsou naprosto srovnatelné s mužskými. Touhu žen po vzdělání, uplatnění, chápal jako přirozenou a samozřejmou věc. „*Ženská má zajisté tolik nadání jako mužský, proč nemohla by se účastnit na vyšších úkolech života, když ji lidský důmysl všelijakých nízkých zaneprázdnění zbavuje.*“³⁰ Ne nadarmo byl Náprstek nazýván „advokátem žen“, otevřel českým ženám nové obzory, zvyšoval jejich sebevědomí a měnil názor společnosti na ně.

²⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus, sv. 142. ISBN 80-204-0737-5, s. 58.

²⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 78.

³⁰ Tamtéž, s. 80.

1.3.4 Eliška Krásnohorská

„*Per ardua ad astra.*“³¹

Eliška Krásnohorská (1847–1926) byla spisovatelka, libretistka, aktivistka a v neposlední řadě žena, která otevřela českým dívkám cestu na univerzitu. Dokázala totiž nejen založit, ale i dlouhá léta úspěšně provozovat první české dívčí gymnázium ve střední Evropě. Založením a provozováním tohoto vzdělávacího ústavu se ve vývoji českého dívčího školství otevřela nesmírně důležitá kapitola. Od dvanácti let Krásnohorská navštěvovala vyhlášenou soukromou školu manželů Svobodových. Byla vychována v myšlence, že posláním ženy je pohodlí muže. Od této ideje se později odvrací. Tvrdí, že ženy jsou schopny dobře vykonávat tutéž náročnou práci jako muži, jsou schopny dosáhnout stejného vzdělání a měly by mít také obdobně jako muži právo účastnit se a spoluutvářet veřejný život³². Cesta to v žádném případě nebyla lehká. Eliška Krásnohorská narážela na odpor nejen konzervativních odpůrců ženského vzdělávání, ale i na námitky lidí, kteří měli být spíše jejími spojenci.

Kvalitní české dívčí školství v té době zastupovala Vyšší dívčí škola, kterou na popud Josefa Wenziga zřídila v roce 1863 městská rada. Instrukce, která měla původně jen tři postupné ročníky, se během času zvýšila na studium pětileté, s výukou tělocviku, filosofie, psychologie a jiných dosud na dívčích školách nevídaných předmětů. Osvícený ředitel Vilém Gambler navíc zavedl – v našich zemích poprvé – institut třídních učitelek, kterou vykonávaly pečlivě vybrané pedagožky. Jejich činnost spočívala v dohledu na výuku ve svých třídách, samy vyučovaly ruční práce a cizí jazyk. Výraznou osobností působící na této škole byla Klemeňa Hanušová, učitelka tělocviku, která vydala první metodickou příručku zabývající se tímto oborem u nás: *Dívčí tělocvik*³³. Vyšší dívčí škola, ačkoliv nabízela nejkvalitnější vzdělání, jakého mohly dívky v Čechách ve veřejné instituci dosáhnout, neměla ambice připravit své studentky na praktické povolání nebo

³¹ Přes nepřízeň osudu ke hvězdám, latinské přísloví a motto spolku Minerva, později používáno také příslušníky vzdušné obrany RAF.

³² JAGOŠOVÁ, Dagmar. *Historie vzdělávání žen v českých zemích v 19. a na začátku 20. století*. Bakalářská práce. Praha: Akademie Jana Amose Komenského, 2016., s. 20–21.

³³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 99.

další studium. Jejím posláním bylo: „*podávat vzdělání přiměřené ženskému pohlaví, naučit dívky být dobrou hospodyní, ušlechtilou společnicí manžela*“³⁴.

I když je samozřejmě možné na tomto příkladu sledovat pozitivní vývoj – snahu o zavádění nových předmětů a moderních přístupů k výuce –, přesto tato škola stále nedosahovala kvalit vyšších chlapeckých škol, a hlavně neumožňovala dívkám následné vzdělávání. Nadaní chlapci mohli studovat na gymnáziích, průmyslových školách, ale hlavně po úspěšném složení maturitní zkoušky mohli pokračovat na univerzitách. Jak by mohly ženy dosáhnout prestiže ve společnosti, kde jejich nejdůstojnějším postavením byla role manželky, matky nebo profesně učitelky ručních prací, ošetrovatelky nebo vychovatelky.

V roce 1869 byl přijat Hasnerův školský zákon, který určil pravidla vyučování na obecných školách, zavedl osmiletou povinnou školní docházku, rozšířil povinné předměty o tělocvik a kreslení a konečně otevřel školy ženám-učitelkám. Ženy, které se zabývaly výukou, mohly do té doby vyučovat pouze na dívčích školách ruční práce, změnou zákona jim bylo umožněno – po složení zkoušky – vyučovat vybrané předměty na všech dívčích školách a v nižších třídách smíšených a chlapeckých škol. Studium pro učitelky bylo nyní čtyřleté, zakončené maturitní zkouškou, ovšem bez možnosti pokračovat na univerzitě. Na učitelských ústavech – kam mohli být žáci přijímáni od patnácti let – se vyučovalo náboženství, vychovatelství, metodika, historie, mluvnice, sloh, literatura, přírodní vědy, fyzika a základy chemie. Pro učitelky byly navíc přidány předměty jako ruční práce a polní hospodářství, muži-učitelé naopak své studium rozšiřovali o předmět nauka o ústavě. Tento školský zákon v roce 1870 doplnil Školní a vyučovací řád, který vydal ministr vyučování JUDr. Karl von Stremayr. „*K mnoha pozitivním úpravám národního školství náleželo i prohlášení o nepřipustnosti tělesných trestů*“³⁵. Již z tohoto výčtu je zřejmé, že vzdělání učitelů se výrazně zkvalitnilo. Stále však platilo, že učitelka, která se rozhodne věnovat se tomuto povolání, musí žít v celibátu.

³⁴ BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 99.

³⁵ MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly, jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-219-1, s. 34–35.

Všechny tyto změny nahrávaly ambicióznímu plánu Elišky Krásnohorské založit u nás první dívčí gymnázium. Krásnohorská tento projekt připravovala od poloviny osmdesátých let, ale své myšlenky poprvé formulovala už na konci let sedmdesátých³⁶. Pro uskutečnění svého plánu musela – jak líčí ve svých pamětech – napsat více než devět set dopisů. Vytvořila petici, pro kterou sehnala přes 4 tisíce podpisů. Jan Neruda pod petici připojil: „*odchovajte nám tedy inteligenci ženskou*“³⁷. Po dvou odmítnutích, petici odmítli předložit dva čeští poslanci Eduard Grégr a Emanuel Engel, nakonec našla mladočeského poslance Karla Adámka, který prezentoval petici v říšské radě. Ohlasy však byly spíše negativní. Ženy argumentovaly odlišností pohlaví a povinnostmi matky, muži přílišnou obtížností studia. Málokdo si dokázal představit – s výjimkou velmi osvícených lidí nebo lidí se zkušenostmi ze zahraničí – vysokoškolsky vzdělanou ženu, nebo dokonce ženu, která vykonává specializovanou profesi.

Přitom doklad o možnosti úspěšného absolvování univerzity ženami už v české kotlině existoval. V roce 1883 na švýcarských univerzitách vystudovaly lékařskou fakultu Bohuslava Kecková a Anna Bayerová. Příklad dvou akademicky vzdělaných žen ale nestačil k tomu, aby pohnul veřejným míněním a zlomil odpor úřadů. Krásnohorská sepisovala petice, upravovala osnovy, zkrátila dívkám studium z osmi na pět let³⁸. Nakonec úředníky přesvědčil jiný precedens: císař dovolil v Salzburku provozovat praxi lékařce Rose Kerschbaumové. Krásnohorská posílená novými argumenty poslala svou žádost tentokrát Zemskému školnímu úřadu a ministerstvu školství a její projekt byl 26. července 1890 odsouhlasen ministrem školství Paulem Gautschem. Magistrát se postaral o vhodné prostory v Pštrosově ulici a ani stoletá voda, která v tom roce Prahu postihla, nezabránila – 17. 9. 1890 – konání prvního ze tří zápisů³⁹.

Počet dívek, které nastoupily 1. 10. 1890 do prvního ročníku, nakonec byl 51. Vysoký počet zájemkyň o gymnaziální vzdělání jednoznačně dokázal, že doba už byla podobné instituci nakloněna. Když první školní den žákyně přivítal ředitel školy František Prusík společně s Pavlou Maternovou, která zastupovala nemocnou Elišku

³⁶ BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5, s. 132.

³⁷ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 17.

³⁸ Tamtéž, s. 17.

³⁹ Tamtéž, s. 17.

Krásnohorskou, neslíbili dívkám nic menšího než „*maturitu a universitu*“⁴⁰. Z tohoto prvního ročníku nakonec skládalo maturitní zkoušku 18 studentek. Minerva ještě neměla pověření udělovat maturity, proto musely dívky absolvovat tuto zkoušku na Akademickém chlapeckém gymnáziu. Z osmnácti dívek jich – i v těchto těžkých podmínkách – šestnáct uspělo, tři dokonce s vyznamenáním. Velkým zklamáním pro první absolventky bylo zjištění, že úspěšný výsledek maturitní zkoušky je stále ještě neopravňuje k univerzitnímu studiu. Eliška Krásnohorská společně s dalšími významnými osobnostmi tehdejšího společenského života opět psala petice, snažila se změnit i toto rozhodnutí. I díky jejímu snažení se v roce 1897 studentkám konečně otevřela Filosofická a v roce 1900 i Lékařská fakulta české části Karlovy univerzity.

Eliška Krásnohorská svým nezměrným úsilím vytvořila podmínky k růstu české ženské elity. Podstatné také bylo, že svým žákyním poskytovala vzor a morální oporu, aby dokázaly překonat počáteční obtíže a dostat se do – pro ně často nepřátelského – univerzitního světa vyhrazeného do té doby pouze mužům. Byla svým žákyním přítelkyní i mentorkou a s některými neztratila kontakt po celý život. Když v roce 1907 opustila ze zdravotních důvodů svou funkci ve sdružení Minerva, stala se alespoň její čestnou předsedkyní. Za své zásluhy získala v roce 1922 čestný doktorát na Karlově univerzitě. Svou úctu jí – u příležitosti výročí založení školy – takto vyjádřila žákyně a dlouholetá profesorka Minervy Albína Honzáková:

*„Před 34 lety jste položila základní kámen k velké stavbě. Vaše železná vůle, již jste po léta zdolávala překážky a předsudky, staly se předobrazem řadě průkopnic v zevním a vnitřním zápase o svobodnou cestu k vědeckému a uměleckému vzdělání a jeho uplatnění v životě národním.“*⁴¹

Krásnohorské se podařilo uskutečnit to, o co se možná někteří před ní pokoušeli, ale neměli k dokončení tohoto cíle dost odvahy, předvídavosti nebo vytrvalosti, a sice vytvořit českou ženskou respektovanou inteligenci. Studium na gymnáziu Minerva studentky nezískávaly jen vzdělání a přístup na univerzitu. Jak je zřejmé z paměti abiturientek tohoto ústavu, „Minervistky“, jak se nazývaly, se cítily povinovány pomáhat dalším dívkám na cestě ke vzdělání, věnovat se sociální práci, prostě být potřebné pro

⁴⁰ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 17.

⁴¹ Tamtéž, s. 21.

ostatní. Zvláště první generace absolventek cítila – v nejlepší slova smyslu – výjimečnost svého postavení v české společnosti a přijímala tuto skutečnost s velkou odpovědností.

Sama Krásnohorská – trápená vleklou revmatickou chorobou – prokázala mimořádné osobnostní kvality. Stalo se, přirozeně, že zapochybovala nebo byla unavená nerovným bojem, např. když v roce 1903 napsala přítelkyni: „*Když jsem zakládala Minervu, prošla jsem tisíce domů, tisíce peněz přinesla, tisíce hořkých slov vyslechla. Kdybych jen byla seděla za svým spisovatelským stolem – daleko více bych byla vykonala, a jakých svízelnů si ušetřila.*“⁴²

Její dílo, ale nezůstávalo zapomenuté. Abiturientky se k ní hlásily s úctou i po mnoha letech. Jako odpověď na gratulaci svých bývalých studentek k 75. narozeninám odpověděla: „*...života nejmilejší mně jeho dobou, kdy se k Minervě přihlásil první hlouček energických nadšených dívek, toužících po studiu. Z hloučku toho se do dneška staly zástupy a řada oněch prvních nadšenkyň již skvěle osvědčila schopnost žen ku povoláním vědeckým.*“⁴³

1.4 Závěr

Vznikem prvního českého gymnázia a následným vstupem prvních českých studentek na univerzity byla uzavřena další důležitá kapitola v otázce české ženské emancipace.

Ženám bylo umožněno stejné vzdělání jako mužům, i když je samozřejmě třeba dodat, že se jednalo o velmi úzký okruh žen a jejich cesta byla ještě velmi složitá. Společnost přijímala vzdělané ženy zpočátku neochotně, na univerzitách se setkávaly s nepochopením, shovívavostí, a dokonce s posměchem. Po ukončení vzdělání hledaly jen těžko profesní uplatnění.

Postupem času vysokoškolsky vzdělané ženy přestaly být jen nepočtenou, v podstatě izolovanou menšinou, začala se zvyšovat nejen jejich společenská prestiž, ale také se měnilo společenské mínění o nich. Akademicky vzdělané ženy se staly

⁴² UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 21.

⁴³ Tamtéž, s. 154.

přirozenou, přijímanou a respektovanou součástí společnosti. Tento zázrak se podařilo uskutečnit – také díky společenským změnám v naší zemi – vlastně během jediné generace. O to větší jsou ale zásluhy průkopnic, prvních žen, které se na tuto ze začátku mimořádně nelehkou cestu vydaly. Jednou z nich byla i PhDr. Alice Garrigue Masaryková.

2 PHDR. ALICE GARRIGUE MASARYKOVÁ A JEJÍ ODKAZ

Alice Garrigue Masaryková (1879–1966) je významnou osobností našich dějin hned z několika důvodů. Jako nejstarší dcera „prezidenta Osvoboditele“ Tomáše Garrigue Masaryka měla bezesporu – stejně jako ostatní Masarykovy děti – poněkud těžkou pozici, když chtěla vystoupit z otcova stínu. Je možné říci, že Alice o to ani nikdy, na rozdíl od svého bratra Jana, neusilovala. Otec pro ni byl morální autoritou, opatrovala „firmu Masaryk“ už za jeho života a stejnou energii věnovala péči o jeho odkaz i po otcově smrti.

Věřila ve vyšší poslání rodiny Masaryků, ale toto přesvědčení ji nevedlo k povýšenosti nebo pocitu sebeuspokojení, ale naopak k velmi intenzivní veřejné práci. Pomoc druhým, pevné morální zásady a osobní bezúhonnost, to byla kritéria, jejichž dodržování považovala za pravé poslání rodiny Masaryků.

2.1 Vliv rodičů na život a dílo Alice Garrigue Masarykové

Alice Garrigue Masaryková se narodila jako nejstarší dítě Tomáše Garrigue Masaryka (1850–1937), soukromého univerzitního docenta, a Charlotte Garrigue Masarykové (1850–1923) – původem Američanky – ve Vídni, 3. května 1879. Rodina žila ve velmi skromných poměrech. Plat jejího otce nebyl vysoký, musel si přivydělávat jako vychovatel a středoškolský profesor. Když se o rok později narodil Alicin bratr Herbert, ocitla se rodina v doslova zoufalé situaci. V roce 1882 získal profesor Masaryk místo v českojazyčné části Univerzity Karlovy v Praze a celá rodina se tam přestěhovala.

Alice, která do tří let vyrůstala v německém prostředí a s matkou mluvila anglicky, se začala učit česky a později na přání svého otce i rusky. Tato mimořádná jazyková vybavenost ji velmi pomáhala při její pozdější práci, zvláště při navazování kontaktů a cestách do zahraničí.

2.1.1 Tomáš Garrigue Masaryk

Osobnost Alice Garrigue Masarykové není možné zcela pochopit bez důkladné znalosti jejího rodinného zázemí, především jejích rodičů. Naprosto zásadní funkci pro její život, profesní i osobnostní rozvoj, měla osobnost jejího otce, Tomáše Garrigue Masaryka. Nebyl zastáncem politiky té doby, ale naivně věřil, že rázná politika může být nahrazena politikou přátelskou⁴⁴.

Našeho prvního prezidenta je možno i tematicky zařadit po bok osobností, které pozitivním způsobem ovlivnily vnímání ženské otázky u nás konci 19. století a měl i mimořádný vliv na postavení žen v mladém českém státě po roce 1918. Ať už osobním přispěním, aktivním zásahem do určité kauzy nebo i veřejně známým osobním postojem, ulehčoval cestu vedoucí ke zlepšení postavení žen ve společnosti. Není přehnané tvrdit, že právě jeho zásluhou byla v Prozatímní ústavě z roku 1919 přímo zakotvena rovnoprávnost mužů a žen jako vůbec v první ústavě na světě!⁴⁵ A tento paragraf byl o rok později obsažen i v první Ústavě Československé republiky.

Na životní postoje Masaryka a jeho vztah k ženám měly vliv hlavně jeho matka a manželka. „*Matka byla chytrá a moudrá, znala kus světa, žila déle v lepší společnosti, třeba jen ve službě [...], k tomu ještě dobře znala tu bídu, ve které tenkrát žil služebný a pracovní lid. Tož chtěla mít z nás děti pány – to byla její zásluha, že jsem se dostal na školy.*“⁴⁶ Masaryk chodil do obecné školy v Hodoníně a v Čejkovicích, na přímluvu matky absolvoval i reálku v Hustopečích, po jejím absolvování měl jít na učitelskou prebendu, tedy na školu připravující v té době budoucí učitele na jejich povolání, ale pro toto studium byl ještě příliš mladý. Učil se tedy kovářem a ve čtrnácti letech začal bezplatně pomáhat na škole v Čejkovicích jako učitelský praktikant. V roce 1865 začal studovat německé gymnázium v Brně, ale středoškolské vzdělání dokončil už ve Vídni, kde posléze pokračoval i na univerzitě. Už jako doktor filosofie završil svoje studia na tehdy nejvyhlášenější univerzitě v Lipsku, kde se také seznámil se svou budoucí

⁴⁴ SKILLING, Harold Gordon. *T.G.Masaryk: Against the Current 1882-1914*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1994, s. 176.

⁴⁵ SOMMEROVÁ, Olga. *Největší Čech. T. G. Masaryk*. [online] 2005 [cit. 2017-11-15] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10079908228-nejvetsi-cech-top-10/20456222701/>.

⁴⁶ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Souborné vydání. Praha: Fr. Borový, 1936. I/12.

manželkou Charlottou. „V Lipsku, v těch společných debatách, jsem poznal její hlubokost [...] celé naše manželství bylo spoluprací.“⁴⁷

Právě manželka Charlotta se stala pro Masaryka nejen životní partnerkou, ale i mravním vzorem: „Byla naprosto nekompromisní a nikdy nelhala, její pravdivost a nekompromisnost měly velký výchovný vliv na mne.“⁴⁸ Charlotta mu byla oporou i v kariéře. Viděla jeho povinnosti často jasněji než on sám, dodávala mu odvalu. V roce 1882 byl pozván, aby vyučoval na české části Univerzity Karlovy v Praze. Do té doby Masaryk navštívil Prahu dvakrát, v obou případech jen krátce, a neměl o tomto městě příliš valné mínění. Přesto se rozhodl „jaksi nerad“⁴⁹, jak sám říká, místo přijmout. Jeho manželka Charlota přijala svou roli mnohem ochotněji. „Žena se naučila česky a byla přesvědčena o poslání našeho národa. Byla mně to veliká mravní posila, zvláště když jsem se dostal do opozice proti názorům u nás běžným.“⁵⁰

Vliv dvou silných žen – matky a manželky – a obdiv Masaryka k nim ovlivnil samozřejmě jeho pohled na ženy jako takové. Tomáš Garrigue Masaryk nechápal ženy jako tvory méněcenné nebo neschopné vyššího vzdělání. Uznával intelektuální převahu své manželky, ačkoliv byl sám velmi vzdělaný a inteligentní, vysoce si cenil jejího intelektu. „Bez ní bych nebyl, co jsem, a nebyl bych udělal, co jsem udělal.“⁵¹

„Už od počátku měla rovnováhu, které jsem se já musel teprv hodně těžko dobývat. Byla podivuhodně nadaná – matematika, šachy, hudba, literatura. Při tom velmi náboženská, unitářka. Velký vliv na děti. Byla to nejlepší, čím může být žena muži v rodině.“⁵²

Podobně jako Vojta Náprstek poznal jiný přístup k těmto otázkám, zbavený předsudků, nepochyboval o schopnosti žen vyrovnat se mužům ve všech oborech lidské činnosti. Ve svých Hovorech se zmiňuje o nerovnoprávném postavení žen v tehdejší společnosti a velmi ostře ho kritizuje: „Jak prosím vás, jak jen mohou lidé o tom mluvit, zda je žena rovnocenná muži! Jako by nebyla otci rovnocenná matka, která dítě zrodila! Miluje-li muž doopravdy, jak by mohl milovat někoho nižšího, než je sám! Já nevidím

⁴⁷ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Souborné vydání. Praha: Fr. Borový, 1936, I/111.

⁴⁸ Tamtéž, I/112.

⁴⁹ Tamtéž, II/11.

⁵⁰ Tamtéž, II/11.

⁵¹ KOSATÍK, Pavel. *100x TGM*. Praha: Knižní klub, 2017. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-5898-0, s. 110.

⁵² PERINA, Linda. *První republika 1918–1938: dějiny, osobnosti, denní život*. Brno: Extra Publishing, 2015. ISBN 978-80-7525-014-8, s. 35.

žádného rozdílu mezi nadáním mužů a žen.“ A dále říká: „A co se týče úradů, umění, vědy, politiky, tam ženy sotva začaly vnikat, to je taková nerozumná ukvapenost, že už si troufáme soudit, dovedou-li to nebo ne. Vždyť muži na to měli tisíce let, aby se tomu naučili...“⁵³

Masaryk se nezastával jen práva na rovnoprávnost a vzdělání žen, ale ostře kritizoval i jejich podřízené postavení vůči mužům. Tento problém vymezoval nejen jako společenský, ale také jako mravní: „Podceňování žen svědčí o polygamní společnosti, žijeme fakticky ještě v mnohoženství. [...] Z toho co pozoruji v životě a v literatuře, vidím, že ve většině zkažených manželstvích je vina na muži. [...] Ale nejvyšší argument monogamie je láska. Veliká láska, [...] sympathie, synergie, to je zákon života ve vztahu dvou lidí, v rodině, národě, státu, lidstvu.“⁵⁴ Z těchto citátů, publikovaných v Masarykových dílech, je zřejmé, jak se svými osvícenými názory odlišoval od většinového společenského mínění o této otázce. *Nikdy neopomíjel ženský biologicky daný úkol, úkol, který dává život, ale stejně silně věřil i v ženský intelekt a schopnost plně uspět ve „světě mužů“.*⁵⁵

Už za svého působení v Říšské radě ve svých projevech několikrát nadnesl ženskou otázku, ať už se jednalo o problém vzdělávání nebo společenské postavení žen. V Poslanecké sněmovně v říjnu 1891 ve svém projevu o otázkách středních škol Masaryk pronesl: „Jestliže však už má stát v rukou ženské učitelské ústavy, jestliže už na státních uměleckoprůmyslových školách připouští ženské kurzy kreslení, malování či uměleckého vyšívání, jestliže už úředně dovolil gymnázium, nemohl by dívkám z obecných a měšťanských škol umožnit také studium na škole střední a vysoké? [...] Požaduji proto, abychom dostali pod kontrolu často pochybné soukromé vzdělání poloviny naší společnosti.“⁵⁶ Když tedy shrneme Masarykovy názory i činy, vychází nám jednoznačně, že Tomáš Garrigue Masaryk zrovnoprávnění žen, jejich lepší vzdělání a zlepšení jejich postavení ve společnosti, považoval za zásadní otázku. Sám zhodnotil tristní situaci v tehdejší společnosti podobně jako Vojta Náprstek, a sice že celá polovina společnosti měla odepřen přístup ke vzdělání a základním právním úkonům.

⁵³ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Souborné vydání. Praha: Fr. Borový, 1936 I/13.

⁵⁴ Tamtéž, II/16.

⁵⁵ KOŠTÁLOVÁ, Michaela. *Rodokmen a soukromí T. G. Masaryka*. Praha: Petrklíč, 2015. ISBN 978-80-7229-574-6, s. 39.

⁵⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Parlamentní projevy: 1891-1893*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-86495-10-8, s. 124.

Masaryk ale neodlišoval boj za práva žen od ostatních sociálních, a hlavně etických dilemat. Ve svém díle *Otázky sociální* vysvětluje, že v tzv. „ženské otázce“ nešlo ani tak o ženu jako o muže a jeho chápání společenské role žen. Rodinu Masaryk stále považuje za kompaktní sociální jednotku a její roztržení na mužskou a ženskou naprosto neuznává. „*Stejně dnes nejde jen o osvobození ženy, nýbrž také o osvobození muže. Nemá být osvobozena žena od muže, ani muž od ženy – oba mají být osvobozeni, na jedné straně od zvířecosti, na druhé straně od dekadentní zkaženosti.*“⁵⁷ Masaryk odporuje katolickému názoru na rodinu, kde muž je vládcem a jeho prohřešky jsou posuzovány odlišně než prohřešky ženy. Stejně ale oponuje tehdejšímu názoru socialistů, kteří vyznávají volnou lásku a vztah muže a ženy omezují na pouhé uspokojení sexuálního pudu. Masaryk obhajuje spojení muže ženy jako závazek na celý život, a to jak nejen tělesný, ale hlavně duševní svazek dvou rovnocenných bytostí⁵⁸.

Po vytvoření prvního Československého státu a zvolení Tomáše Garrigue Masaryka prezidentem se vyskytla celá řada ožehavých problémů, které vyžadovaly bezodkladné řešení. Ženská otázka přesto nezůstala stranou. Jak už bylo zmíněno, v roce 1919 byla klauzule o rovnoprávnosti pohlaví přímo zakotvena v Prozatímní ústavě ČSR. Jednou stránkou problému ale bylo znění Ústavy, druhou věcí zůstávalo její uvedení do praxe. Není proto divu, že se po celou svou politickou kariéru Masaryk zasazoval o zlepšení postavení žen ve společnosti, o jejich proniknutí do společenského života, na univerzity i do politiky. Po roce 1918, tedy po vzniku samostatného Československého státu, ženy získaly hlasovací – volební – právo a první z nich byly zvoleny i do Československého parlamentu. Mezi nimi i Masarykova dcera Alice.

2.1.2 Charlotta Garrigue Masaryková

Snad ještě větší morální autoritou než otec, byla pro Alici její matka. Charlotta Garrigue, provdaná Masaryková, byla původem Američanka z Brooklynu, ale její rodokmen údajně sahal až k francouzskému králi Hugo Kapetovi. Její otec knihkupec Rudolph Garrigue jí dopřál výborné vzdělání. Charlotta byla velmi sečtělá, ale ve svobodnějším americkém prostředí mohla studovat na kvalitních školách. Svá studia

⁵⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální: základy marxismu filosofické a sociologické*. 6. vyd., 4. české vyd. Praha: Čin, 1947, s. 92.

⁵⁸ Tamtéž, s. 92.

ukončila v Evropě, konkrétně v již zmiňovaném Lipsku. Ačkoliv byla sama Američanka francouzského původu, přijala ochotně svou novou vlast, naučila se česky a aktivně se účastnila pražského společenského života.

Charlotta Garrigue Masaryková trpěla dědičnou duševní nemocí, která se projevovala „*těžkou melancholií a zádušností*“⁵⁹. Během první světové války, když její dcera Alice byla uvězněna v rakouském žaláři a hrozil jí trest smrti, syn Jan odešel na frontu a dcera Olga společně s Masarykem odjela do zahraničí, svým depresím podlehla a už nikdy se úplně nevyléčila⁶⁰.

Charlotta Garrigue Masaryková byla hluboce věřící, ale její chápání víry bylo poněkud odlišné od tradičního evropského modelu. Její pohled na náboženství byl spíše unitářský. „*Unitáři ve srovnání s konzervativními protestanty odmítali respektovat Písmo jako výlučný či neomylný zdroj náboženského poznání, ale spíše ho vnímali jako cenný duchovní pramen psaný probuzenými lidmi. [...] Nejliberálnější unitáři uctívali spolu s názorově blízkými univerzalisty taktéž hloubku posvátných písem jiných náboženství...*“⁶¹ Těmito názory byla Charlotta blízká filosofickému vnímání světa svého manžela a své pojetí víry předávala i dětem. Byla přesvědčena o nutnosti morálních zásad a mravní bezúhonnosti, zároveň dokázala být tolerantní k názorům jiných.

Alice Garrigue Masaryková vyrůstala ve velmi osvíceném a vzdělaném, ale zároveň i přísně mravním prostředí, kde, jak je zřejmé, byla matka rovnocenná partnerka otce a děti byly vychovávány stejně, bez ohledu na pohlaví. Charlotta už od dětství Alici zasvěcovala do veřejně prospěšné práce, když ji brala s sebou například do *Amerického klubu dam*, který založil již zmiňovaný Vojta Náprstek nebo do ženského spolku *Slavia*, jehož byla aktivní členkou. Tento spolek organizoval diskuse na nejrůznější témata dotýkající se ženského hnutí, např. o volebním právu, ale Alice Garrigue Masaryková se tu setkávala i diskuzemi na ožehavá témata sociální, jako byla prostituce, celibát učitelek nebo postavení dělnic. Získávala zde své první zkušenosti, kontakty, ale také tříbila své názory.

⁵⁹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 207.

⁶⁰ SOMMEROVÁ, Olga. *Největší Čech. T. G. Masaryk*. [online] 2005 [cit. 2017-11-15] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10079908228-nejvetsi-cech-top-10/20456222701/>.

⁶¹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 24.

Další aktivitou, které se Alice Garrigue Masaryková věnovala se svými rodiči, především s matkou, byla činnost v abstinenčním hnutí. Masarykovi své děti vedli k zdravému životnímu stylu, pravidelnému pohybu – děti navštěvovaly Sokol –, k tělesné hygieně, a především k odporu k alkoholu. Všechny tyto vlivy se odrazily v Alicině budoucí práci. Životní styl, filosofie i mravní zásady, které získala vlivem své rodiny, se pro ni staly východiskem pro její další život a kariéru.

2.2 Cesta ke vzdělání Alice Garrigue Masarykové a první zkušenosti

Prvním snem Alice Garrigue Masarykové bylo stát se lékařkou. Zdálo se, že doba je jejímu snu nakloněná. V roce 1892 začala studovat gymnázium Minerva, v roce 1898 složila úspěšně maturitu na Akademickém gymnáziu a téhož roku nastoupila jako hospitantka na lékařskou fakultu, kterou ale po necelém roce dobrovolně opustila. Sama se ve svých pamětech pokouší formulovat důvody pro svůj odchod takto:

„Částečně mi vadila krátkozrakost, ale neměla jsem odvahu nosit brýle [...] Tato ješitnost byla jedna z příčin, proč jsem po roce opustila lékařskou fakultu. A druhý důvod [...]. Postrádala jsem duchovní vedení. Měli jsme dobré učitele [...], ale uvědomělého myšlení náboženského, toho vědomí, jež prosvěcuje vědu experimentální a popisnou, toho tam nebylo.“⁶²

Ve školním roce 1899/1900 přestoupila na českou Filosofickou fakultu, kde se zaměřila na historii, filosofii a obor obzvláště blízký jejímu srdci sociologii. Nejen rozhodnutí Lékařskou fakultu opustit, ale ani samotný přestup nebyl pro Alici jednoduchý. Lékařství bylo jejím velkým snem, a jak sama přiznává: *„Po roky jsem nemohla jít kol nemocnice [...], aby se mi srdce nesevěřelo.“⁶³*

I z tohoto příkladu je zřejmé, že Alice Garrigue Masaryková měla velmi citlivou, senzitivní povahu a bylo pro ni mimořádně obtížné překonávat překážky, které před ní život, jako před dceru profesora Masaryka, intelektuálku a feministku, v době, ve které žila, kladl. Velkým otřesem v jejím osobním životě byl také nešťastný citový vztah

⁶² LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8, s. 50.

⁶³ Tamtéž, s. 50.

k doktoru Richardu Frolichovi, který se nenaplnil – snad z nedostatku zájmu z jeho strany, nebo naopak kvůli vysokým morálním nárokům Alice na vztah – a inicioval rozhodnutí, že zůstane raději po zbytek života bez manžela⁶⁴.

Po skončení studií na filosofické fakultě Alice Garrigue Masaryková pokračovala ve vzdělávání v cizině. Pobývala na univerzitách v Berlíně a v Londýně, dokončovala zde svou dizertační práci, ale hlavně se setkala s Elizabeth Blackwellovou, která jí velmi ovlivnila. Humanismus myšlenek Blackwellové, např. že ženské hnutí se „*nesmí stát hnutím protimužským*“ a je chybné vidět jeho progres v „*bezhlavém odhazování starých forem*.“⁶⁵, Alici Garrigue Masarykovou nadchlo.

Po obhájení disertační práce na téma *Vznik a význam Velké charty svobod, dané Janem Bezzemkem r. 1215*, se Alice Garrigue Masaryková stala první českou doktorkou historie. Její další směřování se ale nevedlo k práci historičky. Od začátku své kariery se chtěla zabývat sociální prací, proto také s radostí přijala nabídku Mary Elzy McDowelové, blízké známé Masarykova přítele průmyslníka Charlese Cranea, a ředitelky univerzitního settlementu⁶⁶ v Chicagu, aby zde rozšířila své teoretické i praktické dovednosti v oboru sociální péče. Alice Garrigue Masaryková odjela do Ameriky a s nadšením se začala podílet na činnosti této komunity. Založila zde například literární klub pro české vzdělané ženy. Svého pobytu ale také využila k cestování a navštívila další podobné settlementy v Iowě, Nebrasce a New Yorku⁶⁷. Její zájem o sociologii, zvláště o sociální práci se zvyšoval, napsala zde své první studie na toto téma.

Po návratu do vlasti v roce 1905 byla tedy rozhodnutá věnovat se sociální a také pedagogické práci. V roce 1906 přijala Alice Garrigue Masaryková poněkud překvapivě místo učitelky v dívčím lyceu v Českých Budějovicích. Důvody tohoto rozhodnutí jsou nejasné a v některých pramenech se objevuje domněnka, že příčinou byl právě nenaplněný vztah k doktoru Frolichovi. Na druhé straně si není těžké představit, že mladá žena, která za sebou měla úspěšná studia a zahraniční zkušenosti si chtěla vybudovat samostatnou kariéru mimo ochranný okruh své rodiny. Všechny její prozatímní

⁶⁴ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 50.

⁶⁵ Tamtéž, s. 50.

⁶⁶ Komunitní centrum pro přistěhovalce.

⁶⁷ Tamtéž, s. 65.

aktivity platil její otec a Alice se pravděpodobně také chtěla postavit na vlastní nohy. Na Českobudějovickém lyceu působila Alice Garrigue Masaryková do roku 1910, s výjimkou dlouhodobé půlroční dovolené, během níž se zúčastnila protialkoholní konference ve Vídni.

Jako pedagožka, byla – podle dobových pramenů – mezi dívkami oblíbená. Vyučovala historii, ale nebazírovala na faktografických znalostech a letopočtech. Její pojetí tohoto předmětu bylo velmi komplexní, vnímala poznávání historie jako duchovní rozvoj, ale také jako sociologickou sondu a stejným způsobem vědomosti předávala i svým žačkám. „*Historie (je) věda o vývoji činnosti lidské, pokud jsou lidé bytostmi sociálními. [...] Bez pojmu evoluce není možné orientace ve společnosti, (ba ani) ve vědě. [...] Methodou historickou otvírají se nám nové objevy a cvičíme se v usuzování.*“⁶⁸ Těžko si i dnes je možné představit modernější pojetí vyučování dějepisu, její metodu výuky by bylo možné nazvat kritické myšlení.

Kromě pedagogické činnosti se už ve svém prvním zaměstnání věnovala i činnosti sociologické a pedagogicky-sociální. Zajímala se o své studentky, zvala je k sobě na čaj, založila dramatický kroužek a s největší pravděpodobností na její popud vznikl i studentský časopis Blesk. Sociálně slabším dívkám zprostředkovávala hmotnou výpomoc a mnohé z jejích žaček si k ní chodily pro radu a pomoc i po absolvování lycea.

2.3 Sdružení akademicky vzdělaných žen

V roce 1910 se Alice Garrigue Masaryková vrátila do Prahy, kde získala místo učitelky zeměpisu, dějepisu a vychovatelství na Holešovickém lyceu. V Praze se opět dostala do centra společenského dění, a kromě pedagogické práce se začala ještě intenzivněji věnovat sociologii, především sociální práci. Pořádala např. charitativní akce ve prospěch dětí ze sociálně slabších rodin, velmi významně se angažovala v sekci Sociologického svazu studentstva, ale hlavně se začala pracovat ve Sdružení akademicky vzdělaných žen a iniciovala zde založení jeho Sociologické sekce.

⁶⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 83.

Sdružení akademicky vzdělaných žen vzniklo v roce 1908 a jeho hlavními cíli bylo zpřístupnit ženám a dívkám vzdělání, zrovnoprávnit je v tomto ohledu s muži a po absolvování jim umožnit uplatnit se odpovídajícím způsobem i v profesním životě. Po absolvování vysokých škol zůstával stále velmi palčivý problém, totiž uplatnění takto vzdělaných žen ve společnosti. Většina profesí zůstávala pro ženy nedostupná nebo jejich vykonávání bylo považováno pro ženy nevhodné.

Alice Garrigue Masaryková správně usoudila, že sociologie a z ní vyplývající sociální práce je oblast, v níž se ženy mohou velmi dobře uplatnit. Jako nejdůležitější úkol oboru viděla odhalování sociálních problémů společnosti a jejich nápravu.

„Medik je materialista, právník byrokrat, filosof teoretik, technik nefilosof, všichni jsme jednostranní a dualisté práce a života. ... Všichni potřebujeme sociologického ucelení světového názoru, neboť na světovém názoru závisí charakter a práce života.“⁶⁹

Ze sociologického světového názoru podle Masarykové vychází sociologické a sociální vidění světa, poznání jeho hlavních problémů a jejich řešení. *„Pracovník Sociologické sekce musí nastrodat hodně praktických zkušeností sociálních [...] Poznává prostředí, jeho stíny, uvidí z vlastního názoru dědičný vliv alkoholu, pozná prostředí, v němž se rodí prostituce, pozná bídu nejnižších vrstev, v níž se rodí zločiny...“⁷⁰*

Na její popud byla tedy Sociologická sekce založena a bylo zařízeno i její financování: *„...příspěvky na její provoz poskytly podle zachovaných písemností ministerstvo kultu a vyučování, prezidium Rady Královského hlavního města Prahy a Zemská banka království českého...“⁷¹*

Alice Garrigue Masarykové stanula v jejím čele a transformovala ji do tří oddělení: teoretického, konkrétního a praktického. Sama Alice organizovala a vedla především činnost v oddělení praktickém. S přispěním Sociologické sekce mohli posluchači univerzit studovat jednotlivé případy v terénu, navštěvovali sirotčince, vězení a výchovné ústavy. Dohlíželi na dodržování vyhlášek o zaměstnávání mládeže a prodeji

⁶⁹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 112.

⁷⁰ Tamtéž, s. 112.

⁷¹ Tamtéž, s. 112.

alkoholu dětem, zkoumali působení rodinného prostředí na další vývoj a směřování dětí. Nejužší spolupráce byla navázána s Okresní komisí péče o děti a mládež na Smíchově.

Není divu, že pod vlivem podobných zkušeností, Alice Garrigue Masaryková pokračovala i ve své abstinenčním kampani. Z jejich vlastních výzkumů totiž vyplývalo, že alkoholismus, zvláště v sociálně slabých rodinách, je jednou z nejdůležitějších příčin jejich rozvratu nebo tíživé finanční situace. Navíc vliv rodičů přispíval i k velmi rané konzumaci alkoholu u dětí. Alice Garrigue Masaryková kladla také velký důraz na spolupráci s odborníky. Chápala totiž, že právě sociologie v sobě zahrnuje další vědecké obory, především psychologii, pedagogiku a lékařství, nebo na ně úzce navazuje.

Spolupráce se studenty a univerzitami vedla Alici Garrigue Masarykovou k dalšímu plánu, a sice založení první české Sociální školy. Kromě nepochybné a nezpochybnitelné potřeby vytvoření vzdělávací instituce, která bude vychovávat sociální odborníky a terénní pracovníky, Alice Garrigue Masaryková viděla v tomto oboru i další možnost uplatnění pro ženy. „*Továrna odvádí dětem matku [...] Na předměstích [...] se děti rojí bez jakéhokoli dohledu, bez ohledu na počasí nebo roční dobu...*“⁷² Alice Garrigue Masaryková upozorňovala na to, že výchovu mladších dětí v tomto případě přebírají děti starší, „vůdci“ jednotlivých skupin a volala po tom, aby místo vydělávajících matek nahradily vzdělané a odborně způsobilé vychovatelky. Její snažení tedy cílilo na výchovu kvalifikovaných sociálních pracovníků, které by měly vedle středoškolského vzdělání ještě odborné školení v oborech, které během své práce budou pravděpodobně potřebovat, jako je biologie, hygiena, patologie, psychologie, sociální psychologie, vychovatelství a v neposlední řadě, aby absolvovaly i ošetřovatelský kurz doplněný následnou praxí v nemocnici⁷³.

Její ambiciózní cíl na vytvoření podobné vzdělávací instituce ale přerušila první světová válka. V roce 1918 se sice těsně před skončením válečného konfliktu dočkala otevření Sociální školy, která byla zformovaná částečně podle jejích návrhů, ale sama se tohoto projektu z praktických příčin (byla označena za nepřítele mocnářství) neúčastnila. Jednalo se v počátcích o jednoletý ústav, jehož úkolem bylo, vzhledem k situaci, která

⁷² LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 128.

⁷³ Tamtéž, s. 128.

panovala v Čechách během první světové války, dostat do terénu v co nejkratší době, co největší množství sociálních pracovníků⁷⁴.

2.4 Československý červený kříž

Po skončení války a vzniku Československé republiky v roce 1918 se Alice Garrigue Masaryková ocitla v naprosto rozdílné životní situaci. Jako nejstarší dcera prezidenta musela převzít za svou těžce nemocnou matku povinnosti oficiální hostitelky na Pražském hradě, v Lánech a doprovázela otce i na zahraniční cesty. Nakrátko se stala i poslankyní prvního Československého parlamentu.

Svou hlavní pozornost ale obrátila k jinému úkolu, a sice k založení Československého červeného kříže, který měl nahradit pobočky existující v původním Červeném kříži Rakousko-Uherském. Její zájem o tuto organizaci je naprosto pochopitelný. Činnost v Červeném kříži spojovala všechny Aliciny zájmy: medicínu, sociologii i pedagogiku. Vytvoření celostátní organizace takového významu a vybudování její mezinárodní prestiže byla výzva, jakou PhDr. Alice Garrigue Masaryková, dcera prvního československého prezidenta, nemohla odmítnout.

2.4.1 Financování a reorganizace Československého červeného kříže

Alice Garrigue Masaryková byla na přípravné schůzi 1. 2. 1919 zvolena první předsedkyní Československého červeného kříže (ČČK). Jako nejdůležitější úkol pro začátek svého působení považovala reorganizaci této organizace a změnu jejího zaměření. Červený kříž měl být zpřístupněn všem lidem a jeho činnost měla být ze zajišťování zdravotnické pomoci v dobách války rozšířena na nejrůznější druhy sociální pomoci i v době míru.

Po válce bylo na tomto poli práce opravdu požehnaně. Následkem špatné stravy a špatných životních podmínek se na území státu zvýšil výskyt nemocných tuberkulózou, zhoršená hygiena zase vedla k epidemiím infekčních onemocnění. Problémem byl

⁷⁴ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 128.

i nedostatek potravin, vyšší počet sirotků. Děti se vlivem nekvalitní stravy matek rodily s nejrůznějšími vývojovými vadami. Červený kříž ve své nové funkci měl působit v oblasti prevence a poradenství, pomáhat při likvidaci nebezpečných epidemií, školit dobrovolné ošetřovatelky a v neposlední řadě i zřizovat sirotčince, sanatoria a nemocnice a zajišťovat v nich příslušnou péči.

Na již jmenované schůzi 1. 2. 1919 byly odsouhlaseny nové stanovy organizace, zvolen užší výbor, který zaslal prezidentu republiky žádost o ustanovení Alice Garrigue Masarykové předsedkyní. Masaryk odpověděl: „*Uznávaje nutnost vybudování ústřední organizace československého ČK pro oblast celé republiky, jmenuji tě předsedkyní československého ČK a pověřuji, abys ihned vykonala vše, čeho je třeba ku zorganizování této instituce a k tomu, aby Československý ČK mohl bezodkladně [...] vejít ve styk s mezinárodními institucemi.*“⁷⁵

Pro tak rozsáhlou činnost a reorganizaci byly potřeba nemalé finanční prostředky. Alice Garrigue Masaryková s otcovou podporou začala ihned organizovat dobročinné sbírky, do činnosti ČČK zapojila mnoho svých přátel, mimo jiné i Hanu Benešovou, manželku Edwarda Beneše. V jejím snažení jí pomáhaly i osobnosti kulturního života např. Alois Jirásek, Viktor Dyk nebo Marie Majerová.

Potřeba finančních prostředků iniciovala jednu z prvních akcí pořádaných Alicí Garrigue Masarykovou pro ČK. Jednalo se o tzv. Štědré dny červeného kříže. Konaly se od 23. do 30. března 1919 a jejich cílem bylo získat této organizaci alespoň na nejbližší dobu prostředky na projekty a zajistit její finanční nezávislost na státu. Do sbírky se zapojili občané, podnikatelé i firmy a bylo vybráno několik miliónů korun.

Další cestou k získání financí bylo získat zahraniční pomoc. Alice Garrigue Masaryková podnikla na vlastní náklady mnoho cest do zemí západní Evropy, především do Anglie, Francie a Švýcarska, a sehnala nejen hmotnou pomoc pro svou mladou organizaci, ale navázala vzájemnou spolupráci s organizacemi ČK jednotlivých zemí. Pomoc ze zahraničních organizací nebyla malá. Např. Švýcarský ČK pohostil ve své zemi dva tisíce dětí z Československa, Francouzský ČK poslal do Podkarpátí školené ošetřovatelky a vybudoval dětské jesle na Vinohradech. Díky navázání kontaktů

⁷⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8, s. 247.

se severoamerickou organizací kvakerů, vedenou reverendem Hooverem, se mohla otevřít síť veřejných stravoven pro desetitisíce českých a slovenských dětí. Zvláště těžká sociální situace panovala v některých oblastech Slovenska a na Zakarpatské Ukrajině. Hygienické podmínky byly velmi špatné a zdravotní péče byla na velmi nízké úrovni. Alice Garrigue Masaryková požádala o pomoc Rockefellerovu nadaci a Americký červený kříž a podařilo se jí zapůjčit pro tyto potřeby speciální zdravotní vlak.

Spolupráce s americkými organizacemi a rodáký byla velmi úzká. Z tzv. sbírek AGM⁷⁶ – které získávaly prostředky z dobročinných bazarů – zakoupil ČČK zámek Bytčica u Žiliny, kde byla zřízena nemocnice. Alice Garrigue Masaryková díky svému charismatu, kontaktům a organizačním schopnostem získala pro Československý červený kříž dary a finance dosahující stovek milionů korun. Paradoxem je, že ona sama neměla žádný plat a musel ji podporovat její otec.

Po vyřešení nejožehavějších problémů – hladovějících dětí, epidemií a sirotků – Alice Garrigue Masaryková mohla začít s reorganizací samotného červeného kříže. Při této práci se jí velmi hodily zkušenosti ze Sociologické sekce SAVŽ. Byla rozhodnuta rozšířit působnost Československého červeného kříže do sociální, osvětové a pedagogické oblasti.

Bylo zřejmé, že pro podobnou činnost potřebuje vyškolit nové odborníky. Ve stipendijním výboru Florence Nightingalové se soustřeďovaly prostředky na další vzdělávání dobrovolných sester a ošetřovatelek a jejich stáže v zahraničí. Naopak do ČSR přijela pracovnice amerického ČK Miss Paesonsová a ve spolupráci s pedagogy pražské Lékařské fakulty reorganizovala ošetřovatelské školy⁷⁷

Dalším úkolem bylo zapojit do činnosti ČK i mládež. Po vzoru západu byla založena mládežnická organizace *Dorost červeného kříže*, také byl nazýván Malý červený kříž, a v něm byly organizovány děti už od základních škol. Mezi jeho činnosti patřilo seznámení se se základy hygienických návyků, např. mytí rukou, čištění zubů, mytí ovoce atd. Dohlíželo se na pravidelné stomatologické prohlídky, které sociálně slabé děti měly zdarma. Členové Dorostu sami pořádali dobročinné sbírky ve prospěch sociálně slabších spolužáků, učili se i zásady první pomoci. Z již vyjmenovaného je zřejmé, že kromě

⁷⁶ Charitativní sbírky Alice Garrigue Masarykové.

⁷⁷ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 267.

výuky praktických dovedností se činnost organizace soustředovala na osvětu vedoucí ke zdravému životnímu stylu, prevenci onemocnění a v neposlední řadě i na sociální výchovu dětí.

*„Je záhodno, aby z dětí vyrostli občané s vědomím, že podle Komenského není nikdo na tomto světě sám pro sebe, ale že jsme tu všichni pro lidskou společnost, které máme sloužit.“*⁷⁸

Svou činností přesahoval nově založený Červený kříž své původní poslání – pomoci nemocným a zraněným v době války nebo nouze – a stal se, tak jak si Alice Garrigue Masaryková přála, moderní sociální organizací. Sdružoval lidi všech věkových a sociálních skupin a jeho činnost zahrnovala činnost sociální, osvětovou, preventivní, výchovnou, charitativní, zdravotnickou i pedagogickou.

Další novinkou, kterou Alice Garrigue Masaryková zavedla do nové organizace, byla tzv. samaritánská služba, s jejíž vizí už před válkou přišel MUDr. Welz. Jednalo se vlastně o stanice první pomoci, které byly schopny zajistit nejnutnější ošetření do doby, než se dostavila kvalifikovaná pomoc. Je nutné si uvědomit, že v té době byla doba dojezdu záchranné služby nebo lékaře nesrovnatelně delší, zvláště v některých oblastech, než v době dnešní. Do „samaritánů“ bylo zapojeno i hasičstvo a různé zdravotnické spolky. Na každé samaritánské stanici nesmělo chybět jedno lůžko a základní zdravotnický materiál, ve větších městech mohla být stanice doplněna vozidly určenými pro transport nemocných.

2.4.2 Mezinárodní prestiž Československého ČK

Činnost Červeného kříže byla nesmírně bohatá, mezi její další aktivity můžeme zařadit např. zřizování prázdninových sanatorií ve zdravém prostředí pro chudé děti a dlouhodobě nemocné, bezplatnou lékařskou péči pro sociálně slabé, mléčné stánky na školách, péči o těhotné ženy a matky s dětmi a samozřejmě nejrůznější zařízení pro školení dobrovolných zdravotnických a sociálních pracovníků.

Působnost Československého červeného kříže se stále rozšiřovala a tato organizace získávala mezinárodní prestiž. Že k tomu nemalou měrou přispěla osobnost

⁷⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 267.

její předsedkyně je jasné a svědčí o tom mimo jiné i fakt, že v roce 1921 byla Alice Garrigue Masaryková zvolena sekretářkou Mezinárodní konference ČK. V roce 1928 pomáhala organizovat První světový kongres sociální služby, v Praze uspořádala schůzi organizačního komitétu a za svou činnost byla oceněna Dr. René Sandem, generálním sekretářem ČK:

„Přes ohromné potíže postavilo se ČR v čelo evropských států v mnohých oborech a zvláště v konstruktivní sociální politice, ve výchově povšechné, zemědělské, sociální i rodinné, v sociálním pojištění, hygieně i sociální péči [...] Přál bych si připojiti, že všichni členové komitétu prohlásili – a já to tvrdím s nimi, že nikdy nebylo lépe organizované porady, než byla konference v Praze...“⁷⁹

Na důkaz těchto slov a jako projev úcty, kterou česká předsedkyně ČK požívala v zahraničí, byla PhDr. Alice Garrigue Masaryková jmenována předsedkyní tohoto mezinárodního kongresu, který proběhl téhož roku v Paříži.

2.4.3 Krizová 30. léta a druhá světová válka

Na počátku třicátých let se změnila v mladé republice situace, a tím se obměnila i činnost Československého červeného kříže. Hospodářská krize zhoršila životní podmínky chudých vrstev společnosti a zároveň se tato sociální vrstva podstatně rozšířila. V důsledku toho se snížily finanční prostředky, které lidé přispívali do fondů ČČK. Charitativní ples, uspořádaný na Alicin popud počátkem roku 1934 na Pražském hradě, ostře napadl levicový tisk. Očividné bohatství, jež, jak se někteří domnívali, zde bylo vystavováno na odiv, vyvolávalo velké kontroverze.

Dalším velmi tíživým sociálním problémem se stali němečtí emigranti, kteří hledali v ČSR azyl před nacismem. Přistěhovalci jsou, jak je zřejmé v dnešní době, vždy palčivým problémem, ale také velmi lákavým politickým tématem. Za pomoc německým emigrantům byla Alice Masaryková napadána v tisku a Československému červenému kříži se začalo posměšně říkat: *Sdružení na podporu německých emigrantů*⁸⁰.

⁷⁹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8, s. 308.

⁸⁰ Tamtéž, s. 308.

Situace se ale měla ještě víc zhoršovat. Po zabrání Sudet do zbytku republiky začali utíkat obyvatelé z pohraničí. ČČK se pomáhal starat o další tisíce běženců a zároveň se organizace začala intenzivně připravovat na válku. Na střechy nemocnic a zdravotnických zařízení se malovaly velké červené kříže, zřizovaly se záložní nemocnice, mnoho času se také věnovalo osvětě obyvatelstva a školení dobrovolníků.

Obětí války, která se nakonec na našem území přímo nekonala, byla sama Alice Garrigue Masaryková. Nejprve se stala terčem ostré propagandy, byla osočována ze zpronevěry fondů ČČK, z obohacování. Vysvětlování ani důkazy nepomáhaly. Alice, už psychicky oslabená smrtí svého otce (1937) a celkovou politickou situací v zemi, rezignovala na svou funkci 7. 12. 1938. Krátce nato, po okupaci celého území nacistickým Německem, odešla do exilu.

Po druhé světové válce, v roce 1945, se do své funkce předsedkyně ještě nakrátko vrátila. Její psychické zdraví bylo ale už podlomeno exilem a také, vzhledem ke svému věku, se nemohla věnovat každodenní činnosti. Přesto stále zastávala funkci formální předsedkyně ČČK, pomáhala získat humanitární pomoc z ciziny a také pokračovala v organizaci svého „dítěte“, Mírových slavností.

2.4.4 Velikonoční slavnosti míru

Myšlenka na slavnosti tzv. Velikonočních mírů neboli Mírových slavností vznikla ze společensky neutěšené a politicky výbušné situace na počátku dvacátých let dvacátého století. Sama Alice Garrigue Masaryková svou ideu vysvětlovala takto: „...znak kříže nám připomíná Ježíšovo vítězství, velké vzkříšení ducha. Proto Mír ČK vyhlášíme vždy na Bílou sobotu [...] ČČK volá o Velikonocích všechny lidi dobré vůle k společné práci pro mír.“⁸¹

Cílem těchto slavností bylo, aby se národ alespoň na krátkou dobu stmelil právě „pod vlajkou“ Červeného kříže, který byl pro většinu lidí politicky neutrální a znamenal jistou morální autoritu. Počáteční oslavy, první proběhly v roce 1921, byly skromné a konaly se na půdě Národního divadla. Pořádaly se konference, diskusní kluby, byly pozvány významné osobnosti společenského života. Vytrvalostí a cílevědomostí Alice

⁸¹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8, s. 298.

Garrigue Masarykové se význam Mírových slavností každý rok zvyšoval, společně se vzrůstající prestiží se zvyšoval i počet pozvaných hostů a zúčastněných diváků. Každoročně bylo zvoleno téma, o kterém se diskutovalo, problém, který se řešil, např.: *Čistota ve všem a všude, Čistý tisk, Úcta ke stáří*. Už v roce 1923 se dějištěm Mírových dnů stal Parlament ČSR a všechny noviny se dobrovolně zavázaly, že po tyto tři dny budou přinášet jen pozitivní zprávy. V roce 1925 byla budova Parlamentu natolik přeplněná, že někteří účastníci museli stát.

Obliba velikonočních akcí stoupala a byly vyhlašovány i v dalších městech. Třídenní mír se dočkal velkého ohlasu i v zahraničí. Mezinárodní konference 1930 v Bruselu pověřila zvláštní komisi, aby tyto slavnosti sledovala, podala o nich zprávu. Na jejím základě v roce 1934 doporučila dalším organizacím ČK, aby podobné akce uspořádaly. V roce 1937 byly rozhlasové pořady mapující průběh slavností vysílány do deseti evropských států a krátkovlnnou vysílačkou se signál nesl i do zámoří.

Po návratu z exilu v roce 1945 Alice Garrigue Masaryková obnovila Mírové slavnosti. První se jí podařilo zorganizovat v roce 1946. Heslo této akce bylo: *Důvěrou k míru*. Tři dny míru v tomto roce splnily svůj účel a stmelily tehdy již velmi rozdělenou společnost. Dokonce i komunistická strana, které v té době už byla na cestě k moci, se o slavnostech vyjádřila ve svém tisku kladně. O rok později byla situace v republice už diametrálně odlišná. Alice Garrigue Masaryková se slavností účastnila jen jako řadová členka a hlavní slovo patřilo předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi. Ve svém projevu zdůraznil nutnost spolupráce se Sovětským svazem, nastolení nové etapy politiky či odstraňování staré kapitalistické morálky. Následující Mírové slavnosti, pořádané už výhradně v komunistické režii, 27. 3. 1948, měly téma *Mládí míru – mír mladým a „program byl přesycen projevy, v nichž se varovalo před reakčními a imperialistickými silami, bouráním míru či hacením budovatelských plánů*.⁸²

Několik týdnů po „Vítězném únoru“ se čestnou předsedkyní Československého červeného kříže stala Marta Gottwaldová. PhDr. Alice Garrigue Masaryková opět odchází do exilu a její činnost v ČČK definitivně končí. Do vlasti se už nikdy nevrátí.

⁸² LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8., s. 381.

Věznění během první světové války, smrt otce, nevyjasněné úmrtí bratra Jana, další emigrace, komunistický převrat, málokdo by podobné životní zkoušky přečkal bez následků. U Alice Garrigue Masarykové se začínala stále silněji ozývat dědičná duševní nemoc rodiny Garrigue. Přesto se nevzdávala a přes svůj neutěšený zdravotní stav se stále snažila o veřejnou práci. Po pobytu u své sestry ve Švýcarsku odjíždí opět do USA. Zde vystupuje a účastní se vysílání stanic Hlas Ameriky a Svobodná Evropa. Tato její slova zazněla o velikonočních svátcích roku 1953.

„Je vzkříšení! Velkou touhou lidstva je mír. Ten závisí na vzájemné úctě člověka ke člověku, národa k národu, na pravdivosti. [...] Náš národ může mnoho vykonat, zůstane-li sobě věrný“⁸³

Svoboda pro český a slovenský národ byla v té době ještě v nedohlednu. Naopak komunistický režim zesiloval restriktce a důsledně pronásledoval všechny své odpůrce. Odkaz Tomáše Garrigue Masaryka a jeho rodiny se stal tabuizovaným tématem. V Československu přestaly být vydávány jeho knihy, ČČK, který byl nejprve ostře kritizován jako buržoazní organizace, byl posléze od všech těchto vlivů „očištěn“ a ocitl se na okraji společenského dění. Jméno Alice Garrigue Masarykové bylo vymazáno z názvu ostravské ošetrovatelské školy, a „její“ Mír ČK se naposledy slavil v roce 1950. Velmi úspěšnou mládežnickou organizaci Dorost pohltit komunistický Pionýr. Alice Garrigue Masaryková bojovala se svou nemocí se střídavým úspěchem ještě jedenáct let, z nichž ale část strávila v různých sanatoriích. V roce 1966 umírá. *„Zemřela v chicagském starobinci ve věku 88 let. Dlouhý čas byla úplně nevidomá – ale nedávala na sobě nijak znát svůj krutý úděl.“⁸⁴*

⁸³ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8, s. 381.

⁸⁴ FRKÁŇOVÁ, Zora. *Masarykovci a Bystrička: spomienky na Bystričku a spomienky pamätníkov*. Martin: Klub priateľov TGM a MRŠ, 2004. ISBN 80-969207-4-x, s. 94.

2.5 Význam Alice Garrigue Masarykové pro československou společnost a její odkaz

Alice Garrigue Masaryková byla – když pomineme, že se jednalo o dceru prvního československého prezidenta a svým způsobem se významně podílela i na výkonu jeho funkce – významná česká intelektuálka a feministka. Její „služba“ veřejnosti a rozsah činnosti byl mimořádný. Je možné jmenovat činnost pedagogickou a politickou, ale hlavní význam její osobnosti spočívá v její práci na poli sociologické a sociální, kterou chápala jako své poslání. Od mládí se zabývala pomocí nemocným, znevýhodněným nebo pronásledovaným lidem. Po nevydařeném studiu medicíny opustila myšlenku stát se lékařkou a své síly věnovala sféře sociální. Sociologie jako vědní obor ji z pochopitelných důvodů přitahovala, protože právě sociologický výzkum, jenž se zabývá zkoumáním sociálních jevů ve společnosti, ji mohl pomoci rozkrýt největší problémy společnosti a zacílit pomoc tam, kde byla nejpotřebnější.

Znalosti v tomto oboru získávala po celý život. Na počátku její kariéry hrály vekou roli zkušenosti získané při cestě do USA, ale také např. pobyt v rakouském vězení ve Vídni během první světové války, kde se dostala do kontaktu s ženami ze sociálně nejslabších vrstev. Prvním zúročením jejích poznatků a zkušeností v praxi bylo bezesporu založení sociologické sekce při Sdružení akademicky vzdělaných žen a následný podíl na založení první Sociální školy u nás.

Bezesporu největší a nejkomplexnější dílo odvedla Alice Garrigue Masaryková během působení v čele nově založeného Československého červeného kříže. Podařilo se jí díky svým osobním kontaktům, morálním kvalitám a nesmírné pracovitosti během několika málo let vytvořit organizaci, která mohla být vzorem pro další podobné instituce po celém světě. Získala pro své dílo nemalé finanční prostředky, rozšířila její působnost a získala pro spolupráci s ČČK nespočet lidí ze všech sociálních vrstev. Už na konci 20. let dvacátého století se na práci pro ČČK podílel skoro milion členů⁸⁵.

Moderní Červený kříž pod jejím vedením se zabýval prevencí, bojem proti nemocem a epidemiím, hygienou, první pomocí, výchovou mládeže, vzdělával nové

⁸⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8.

odborníky, zakládal sanatoria, školy a nemocnice, poskytoval sociální péči potřebným a zlepšoval jejich životní podmínky. Za zmínku jistě stojí i vytvoření sítě zdravotních poraden či vytvoření celostátní záchranné služby. Malý červený kříž neboli Dorost byl svého času nejmasovější dětskou organizací⁸⁶.

A ačkoliv za dob totalitního komunistického režimu mělo být její jméno, stejně jako jméno jejího otce, zapomenuto, dnes se k jejímu odkazu znovu vracíme. V dnešním Červeném kříži je jméno jeho první předsedkyně připomínáno např. formou memoriálů Alice Masarykové, v němž si děti a mládež zábavnou formou osvojují dovednosti první pomoci. Domácí ošetrovatelská služba byla na její počest nazvána ALICE a vedle Červeného kříže u nás působí podobně zaměřená Organizace Alice Masarykové. Její druhá vlast, USA – prostřednictvím svého velvyslanectví v České republice – uděluje od roku 2004 každoročně Cenu lidských práv Alice Garrigue Masarykové. Toto ocenění získávají organizace nebo osobnosti, které se nejvíce zasloužily o rozvoj lidských práv, podporu sociální spravedlnosti a obranu demokratických svobod přispívající k otevřené občanské společnosti v České republice. Toto ocenění získal například týdeník Respekt, David Ondráčka, Anna Šabatová nebo Sri Kumar Vishwanathan.

⁸⁶ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8, s. 269.

3 SOUČASNICE A NÁSLEDOVNICE ALICE GARRIGUE MASARYKOVÉ

První polovina 20. století, tedy doba, ve které svoji nejproduktivnější část života prožila PhDr. Alice Garrigue Masaryková, byla pro náš stát dobou převratných změn ve všech oblastech společenského dění. Odehrály se dvě světové války, vznikl první Československý stát a po druhé světové válce zvítězila na dlouhých 40 let komunistická diktatura.

Přesto prudký rozvoj emancipace žen a vznik ženské inteligence v našich zemích je významnou historickou i sociologickou událostí, naprosto zásadní pro vývoj československé společnosti. K jeho největšímu rozmachu došlo v období první republiky. Komunistický režim – přes všechny své proklamace o rovnoprávnosti – ženu částečně vrhl v čase zpátky. Vytvořil z ní neobyčejně výkonný stroj, který kromě obvyklých domácích povinností musel ještě zvládat plné nasazení v práci, ale tím k ženské emancipaci nijak nepřispěl. Základním rysem emancipace jako takové je totiž uznání svobody každého jedince, a to v totalitním režimu ani nebylo možné. V jednom ale komunistická diktatura získala „výsadní“ postavení: komunistická vláda byla první – v naší novodobé historii –, která popravila ženu za její politické názory.

Další oddíl této práce se zabývá současnicemi a následovnicemi Alice Garrigue Masarykové. Ženami, které se staly průkopnicemi ve svém oboru, dobyly pozice, které dřív náležely jen mužům a staly se vzorem pro ostatní.

3.1 Sestry Honzákovy

„Aby všecka v národu našem mládež, bohatá i chudá, obojího pohlaví, beze vší výjimky, netoliko čísti a psáti učena byla, ale také známosti všelijakých božských a lidských věcí, cokoli jmenovitě člověku k přítomnému i budoucímu životu napomáhá.“⁸⁷

Anna Honzáková, první česká lékařka promovaná na české Lékařské fakultě Karlovy univerzity, a její sestra Albína, první česká středoškolská profesorka, pocházely

⁸⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos, KUMPERA, Jan (ed.). *Jak (se) učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1123-2, s. 39.

z rodiny obvodního lékaře v Kopidlně Jana Honzáka. Otec – velmi osvícený muž – nedělal nikdy u svých šesti dětí rozdíly mezi chlapci a dívkami. Chtěl, aby se každý z nich uplatnil podle svého nadání. Po zprávách, že ve Švýcarsku úspěšně absolvovaly lékařské fakulty dvě Češky, podporoval svou dceru Annu v rozhodnutí stát se také lékařkou. Jedinou možností ale bylo poslat dceru do Švýcarska. V Čechách stále dívky nemohly ani skládat maturitu. Tyto plány vzaly definitivně za své, když dr. Hozák náhle zemřel na zápal plic. Jeho žena prodala majetek a odstěhovala se s dětmi do Prahy. Jejím hlavním cílem bylo pokračovat v odkazu manžela a dopřát dětem kvalitní vzdělání. Studium medicíny ve Švýcarsku pro nejstarší dceru z finančních důvodů nepřicházelo v úvahu, ale dílem šťastné náhody se následující rok otevřelo první dívčí gymnázium Elišky Krásnohorské Minerva. Anna nastoupila hned do jeho prvního ročníku, Albína ji následovala o rok později a stala se spolužačkou a přítelkyní Alice Garrigue Masarykové.

Ani jedna ze sester nepochybovala, že je na konci takto započaté cesty čeká univerzitní diplom. Svého cíle dosáhly, ale cesta byla těžší, než si asi představovaly.

3.1.1 Doktorka Anna Honzáková

Anna Honzáková (1875–1940) byla jednou ze tří studentek, které po absolvování Minervy odmaturovaly s vyznamenáním na chlapeckém Akademickém gymnáziu. Jejich „zkouška z dospělosti“ probíhala ve ztížených podmínkách. V první řadě byla obsáhlejší než chlapecká maturita, aby se dokázalo, že opravdu středoškolskou látku zvládly, dívky dále musely složit vyšší poplatek a výborná písemná zkouška jim neumožňovala odpuštění ústní části, jako to bylo u chlapců. Nejtrpčí zpráva ale přišla z akademického senátu: na maturitním vysvědčení bude chybět klauzule opravňující k univerzitnímu studiu⁸⁸.

Politická situace byla naštěstí studentkám nakloněná. O to se zasloužili mimo jiné T. G. Masaryk, Karel Adámek a v Říšské radě promluvil ve prospěch studentek i Václav Kounic: „*Přehlédneme-li okruh obydlené civilizované země, shledáme, že mezi všemi státy jen Rakousko a Německo trvají na stanovisku: zabraňovat ženské mládeži studium univerzitní.*“⁸⁹

⁸⁸ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 28.

⁸⁹ Tamtéž, s. 31.

Anna společně se spolužačkami Bohumilou Peigerovou a Růženou Machovou se vypravily žádat profesory Lékařské fakulty UK, aby je přijali alespoň jako hospitantky⁹⁰. Většinou tehdejších profesorů byly odmítnuty, ale paradoxně je přijala německá Lékařská fakulta, která sídlila na Královských Vinohradech v ulici U Nemocnice. Boj medicek za legalizaci jejich studia ale teprve začal. Anna Hozáková psala osobní suppliky, každý rok žádala o osobní slyšení. Stále opakovala stejné argumenty: úspěšně složená maturita, otec lékař, starší bratr lékař, není jediný důvod, aby se i ona a její kolegyně nemohly stát doktorkami. Své studium kombinovala s přípočnými obory na filosofické fakultě. Zde také obdržela do indexu svou první známku: výtečně ze zoologie. V roce 1897 přijala dívky jako řádné studentky Filosofická fakulta univerzity Karlovy. Po uvolnění studia filosofie v celém Rakousku se i česká Lékařská fakulta rozhodla otevřít své brány studentkám. Na první přednášce je přivítalo dupání a pískání, profesor Pawlík, známý gynekolog, však nekázeň profesionálně zvládl. První meta byla dosažená, medicke se mohly účastnit přednášek, ale zůstávaly hospitantkami.

Anna Honzáková jako oficiální mluvčí studentek pokračovala na své pouti s peticemi. Pomohly i další osobnosti: Masaryk, Adámek, Krásnohorská, kteří také nevzdávali boj za univerzitní vzdělání dívek. Když konečně 3. 9. 1900 Říšská rada schválila studium žen na české Lékařské fakultě, měla za sebou Anna a její kolegyně až deset semestrů na medicíně a Anna i ukončené studium z mineralogie, botaniky a zoologie. Situaci jim velmi ulehčilo, že pokud získaly od profesorů potvrzení o absolvování přednášek a seminářů v roli hospitantek, byly jim tyto předměty uznány jako splněné. Během dalších 12 měsíců Anna Honzáková zvládla na výbornou všechny zkoušky, z toho tři rigorózní, a 17. 3. 1902 se stala první českou lékařkou promovanou na české Lékařské fakultě.

Otazník se vznášel nad jejím uplatněním v praxi. Začínala jako elévka na třech klinikách, pracovala u přednosta chirurgické kliniky Karla Maydla, praktikovala u svého bývalého profesora, gynekologa profesora Pawlíka. Gynekologie a porodnictví byly obory, ve kterých žena-lékařka tolik nepohoršovala. I tak ji ovšem nečekal žádný další kariérní postup. Ani Pawlík nebyl natolik osvícený, aby ji přijal na místo svého asistenta.

⁹⁰ Dívky chodily s dovořením profesora na přednášky, ale nemohly skládat zkoušky.

„Ženu by elévové neposlouchali.“⁹¹, argumentoval. Anna Honzáková si nakonec otevřela soukromou gynekologickou ambulanci a přes počáteční obavy byla její praxe hned od začátku velmi úspěšná. „Její poradna je od prvního dne, kdy byla otevřena, útočištěm četného zástupu žen mladších i starších, jež s důvěrou a nadějí spěchají k vlídné této rádkyni.“⁹²

Dr. Anna Honzáková tedy nejen ukončila studium, ale úspěšně se uplatnila i v praxi. Její práce související s vzděláváním a emancipací dívek ale nekončila. Kromě své vlastní praxe se dále angažovala ve prospěch dívčího vzdělávání, zabývala se charitou, aktivně se podílela na ženském hnutí u nás. Neztratila nikdy kontakt s gymnáziem Minerva ani s jeho zakladatelkou. Elišce Krásnohorské zadarmo léčila její revmatismus, do školy docházela jako školní lékařka, přednášela dívkám o správném držení těla, škodlivosti tabáku a alkoholu nebo o problémech dospívání. Stala se členkou spolku Minerva a posléze i její předsedkyní, pro další ženské spolky pořádala přednášky, vyučovala zdravotní vědu a ošetrovatelství. Její veřejná činnost pokračovala i za doby první republiky, kdy se mimo jiné v roce 1919 stala zakládající členkou Ženské národní rady.

Anna Honzáková naplňuje obraz nenápadné hrdinky. Byla v mnoha ohledech průkopnice: první maturantka, první lékařka, první žena se soukromou lékařskou praxí v našich zemích. Přesto nebo možná právě proto celý život, i přes své obtížné povolání, usilovala, aby stejné možnosti měly i další dívky. Její praxe byla úspěšná, zabývala se i vědeckou prací: zkoumala, zda studium nemá špatný vliv na zdraví dívek. Především se ale stala morálním vzorem. Hospitantky marně usilující o oficiální přijetí na Lékařskou fakultu si ji po právu zvolily za svou mluvčí. Anna Honzáková svůj boj nikdy nevzdala, ale také se nikdy nenechala ani svými nejzavilejšími odpůrci strhnout k negativním reakcím. Každou prohru přijala a pokračovala ve snažení.

Sdílela názor, že pokud si vybere akademickou dráhu a bude se naplno věnovat své profesi, nemůže založit rodinu. Toto všeobecně rozšířené mínění z akademicky vzdělaných žen vytvářelo v počátcích jakési novodobé jeptišky, které dobrovolně věnovaly svůj život veřejné službě. Svůj mateřský cit věnovala Anna Honzáková svým

⁹¹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 46.

⁹² Tamtéž, s. 47.

neterím a předčasně narozeným dvojčatům své hospodyně, které se jí podařilo zachránit a „odchovat v krabici od bot“.⁹³

Jedním z jejích posledních skutků, už na sklonku života, bylo založení fondu na pomoc ženám, které pro stáří nebo nemoc nemohou pracovat. Svůj fond nazvala Fond Anny Honzákové-Hlaváčové (vzdala tím hold památce své matky) a sama do něj složila základní jmění ve výši 630 000 Kč. Ve své poslední vůli svým blízkým popřála: „*Mějte pevné zásady a pevný cíl před očima, myslete na okolí, na celek a podporujte jej.*“⁹⁴

3.1.2 Profesorka Albína Honzáková

Mladší sestra Anny Albína Honzáková (1877–1973) měla ke svému vzdělávání relativně jednodušší cestu než její starší sestra. Na Minervu nastoupila v roce 1892, po nezdařených zkouškách na učitelský ústav. Stále si nebyla jistá, jestli se stane učitelkou nebo operní pěvkyní. Ve třídě s ní studovala i Alice Garrigue Masaryková a Albína Honzáková se po boku své spolužačky dostala i do rodiny profesora Masaryka. „*Otevřely se dveře a do osvětleného pokoje vstupovala aristokratická paní s veselým úsměvem na tváři [...] Těsně za ní vstupoval v rozmarné náladě černovlasý, štíhlý muž [...] Krásný obraz, dodnes ho vidím. Masarykovi byli šťastni.*“⁹⁵

Albína odmaturovala v roce 1897, stejně jako její sestra s vyznamenáním, a 14. 10. 1897 byla se svými spolužačkami po slavnosti imatrikulaci prvními dívkami přijatými oficiálně na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy. Albína Honzáková se nemohla rozhodnout pro obor studia. Začala historií, ve druhém semestru docházela jako hospitantka na práva, nakonec se vrátila na historii a spojila ji s geografii. Ještě na fakultě začala vyučovat v přípravce na Minervě. Její pedagogické počátky byly nejisté, ale po čase v této činnosti začala nacházet zalíbení. Dařilo se jí navazovat vztah k dívkám a měla pochopení pro jejich starosti. „*My – učitelky – jsme živnou půdou, z níž každé to lidské sémě si vybírá, co potřebuje. Třída! Padesát dětí tam je, padesát nejobtížnějších úloh k řešení... Z padesáti dětí některé se brání práci, jiné se brání uniformitě, jiné brání*

⁹³ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 96.

⁹⁴ Tamtéž, s. 103.

⁹⁵ Tamtéž, s. 117.

svobodu a hrdost, jiné skrývá bolest z domova, jinému nedostačuje tempo vyučování, jiné těžko dýchajíc sotva stačí.“⁹⁶

Jak je zřejmé z citátu Albína Honzáková zakládala svou pedagogickou metodu na individuálním přístupu ke studentům, což je dvojnásob obdivuhodné při tehdejších počtu dětí ve třídě. Její hodiny měly rychlé tempo, Albína Honzáková se snažila děti přimět k samostatnému myšlení, učila je navazovat staré myšlenky na nové, vyhledávat souvislosti, měla pochopení pro své studentky a nevyžadovala přísnou kázeň. Když ji ředitel tehdejší Václav Slavík varoval před přílišným rozvolněním hodin, oponovala mu: „*Pane řediteli, nechci mrtvou kázeň. Kdo ovládá látku mého předmětu a vzbudí zájem celé třídy, má kázeň živou.*“⁹⁷ Na doplnění učiva často vodila dívky do muzeí, galerií, na umělecké výstavy, do starých paláců a zahrad. Svou oktávu dokonce vzala na čtyřdenní výlet na Macochu, její sestra Anna ji doprovázela jako lékařka. O oblibě Albíny Honzákové svědčí i přezdívka, kterou pro ni její žákyně zvolily: Palas Athéna.

Albína Honzáková celý svůj profesní i soukromý život spojila s gymnáziem Minerva. Zasedala v předsednictvu spolku Minerva, podílela se na změnách stanov i systému výuky tohoto ústavu, ale vyjadřovala se k problémům dívčího školství i obecně. Vystupovala například jako velký odpůrce nově zakládaných lyceí, která měla nabízet dívkám rozšířenou výuku ukončenou maturitou, ovšem bez možnosti studovat na univerzitě. V boji proti lyceím Albína formulovala své názory na ženské vzdělávání. Neviděla jako problém lycea se šesti třídami, doplněná přiměřeným praktickým vzděláním, zásadní pro ni ale bylo, aby nadané žáčky měly možnost pokračovat v sedmém a osmém ročníku zakončeném plnohodnotnou maturitou. „*Moderní hnutí ženské požaduje pro ženu jen možnost svobodného rozhodování o budoucím životě a nežádá, aby veškerá mládež ženská se vzdělávala jen s cílem dosíci samostatného postavení a zřící se života rodinného.*“⁹⁸

Albína Honzáková se nikdy nestala ředitelkou Minervy, ačkoliv k tomu měla dostatek zkušeností, schopností i dostatečné vzdělání. Jako členka představenstva zakládajícího spolku a sestra předsedkyně téhož se bála, aby nebyla nařčena ze střetu zájmů. Nikdy se tedy o toto místo, které ji podle mínění mnoha lidí příslušelo, ani

⁹⁶ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 125.

⁹⁷ Tamtéž, s. 126.

⁹⁸ Tamtéž, s. 138.

neucházela. Přicházely i jiné nabídky – měla se např. stát ředitelkou dívčího lycea v Českých Budějovicích –, ale nikdy nedokázala své domovské působiště úplně opustit.

Albína Honzáková se mnoho let snažila získat doktorát na Filosofické fakultě. V roce 1907 neuspěla se svou prací *Madame Roland – politická postava Velké francouzské revoluce*. Bylo jí vytýkáno, že tak složitou problematiku musí studovat přímo ve Francii. Nechala si ji tedy přeložit do němčiny a pokusila se ji obhájit na německé části univerzity. Zde ale zase narazila na zesilující se nacionalismus. Při obhajobě ji profesor Bachman vyzval, aby vyložila poměr Čechů k německé říši. Jeho věta „*Čechy nejsou království, je to pouhá provincie*“⁹⁹, uzavřela Albínino rigorózum. Sestry Honzákovy ale nebyly zvyklé smířovat se s porážkou. Albína nakonec jako první česká žena svůj doktorát na Filosofické fakultě získala. Svou dizertační práci nakonec napsala o kmeni Tubu žijícím v severní části Sahary. Naštěstí nemusela téma své práce ověřovat na místě.

Na počátku 20. století začaly spolku Minerva docházet prostředky na stále se rozvíjející provoz školy. Město Praha nabídlo pomoc, ale podmínilo ji zřízením kuratoria, ve kterém by byly zástupkyně spolku Minerva v menšině. Po těžkém rozhodování tedy v roce 1914 převzalo nad gymnázium (nyní už Krásnohorské) město kuratorium. Během válečných let se jen těžko zajišťoval provoz školy. Někteří učitelé narukovali, v zimě jen část místností mohla být vytápěná.

V roce 1917 byl na uvolněné místo ředitele jmenován František Machát. Z dochovaných zdrojů vyplývá, že Machát měl odlišné představy o vedení školy než jeho předchůdci. Zvláště s Albínou – jako nezpochybnitelnou autoritou na ústavu – se patrně dostával do častých sporů. Albína mu vytýkala: „*nedemokratické a pánovité chování*“¹⁰⁰ a Machát např. vyšetřoval profesorku Honzákovou za to, že vzala své žákyně na prvomájovou demonstraci za mír a svobodu v roce 1918. Všechny tyto okolnosti nakonec vyústily v to, že si Albína Honzáková vzala roční dovolenou a odjela pomáhat do Trenčína slovenskému školství. Rozdíl mezi chlapeckou třídou – podle jejích pamětí se jednalo o velmi temperamentní výrostky – a jejími „minervistkami“, byl pro tuto jemnou dámu jistě šokující.

⁹⁹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 142.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 145.

Po roce se vrátila na Gymnázium Krásnohorská a našla ho v nové situaci. Ústav se zásadně rozšířil (na 22 tříd), zmizel rodinný ráz, ale zjednodušila se organizace. Stát převzal náklady na učitelský sbor a v roce 1922 i za provoz školy. Gymnázium bylo rozděleno na Městské reálné gymnázium Krásnohorská a Městské reálné gymnázium Charlotty Masarykové, na postu ředitele byl definitivně potvrzen František Machát. Albína nastoupila na své původní místo, a i studentky další generace na ni vzpomínaly s respektem: „*Byl to pro mne jiný člověk, profesorka, která vás třeba zkoušela na známku ze zeměpisu, padlo slovo Salzburg a povídaly jsme si dlouho o Mozartovi. Našla jsem po létech své poznámky o řeckém sochařství a filosofii z knih, které mi půjčovala v kvintě.*“¹⁰¹

Ze všech poznámek, pamětí i dílčích vzpomínek je zřejmé, že Albína Honzáková byla pedagog posláním. Zasloužila si celý svůj život a není přehnané tvrdit, že vychovala několik generací naší ženské elity. Její práce byla o to záslužnější, že tuto činnost vykonávala v době, kdy rozvoj moderní české ženské inteligence byl v samotných začátcích. Profesorka dr. Albína Honzáková se podílela nejen na rozvoji vzdělávání dívek, ale všeobecně na vývoji emancipačního procesu v našich zemích. Stala se zakládající členkou Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen a jako její delegátka odplula na sjezd Mezinárodní ženské rady do USA, ke čtyřicátému výročí založení Minervy připravila knihu zachycující počátky a rozvoj vzdělání českých žen¹⁰².

Všechny tyto povinnosti, práce a vlastně i řešení nejrůznějších krizových situací a problémů spojených s její prací, si vybraly svou daň. Albína Honzáková – pro většinu svých blízkých naprosto překvapivě – odešla v roce 1933 na zdravotní dovolenou a v roce 1934 odešla definitivně do penze. Její život byl ale ještě dlouhý a plný aktivní činnosti: pracovala na knize o své přítelkyni Františce Plamínkové (kniha nikdy nevyšla), sestavovala vzpomínky na svou sestru Annu, bilancovala svůj život. S přibývajícím věkem (a možná i vlivem osamělosti) pochybovala o své volbě celibátu, ale pochybnosti vždy zahnala: „*Avšak nad tímto odvěkým vztahem žen k přírodě a společnosti zapálila jsem nové světlo, pochodeň volné ženy na cestě k vrcholu lidského ducha*“¹⁰³. Uznání se jí nakonec dostalo až v době Pražského jara v roce 1968, kdy byla prezentována jako

¹⁰¹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, s. 150.

¹⁰² Tamtéž, s. 155.

¹⁰³ Tamtéž, s. 170.

průkopnice univerzitního vzdělání a dostala titul Zasloužilá učitelka. Profesorka dr. Albína Honzáková zemřela v roce v 1973, ve věku 96 let.

3.2 Ženy v Československém parlamentu

„Přesvědčili jsme se, že ženy plní své povinnosti v různých úřadech, že dobře se uplatňují jako lékařky, učitelky, spisovatelky, dělnice atd. – pak není důvodu, abychom jim zabraňovali uplatnění síly a vědomosti ženiných na poli politickém.“¹⁰⁴

První ženy – bylo jich osm – vstoupily do českého parlamentu a vůbec poprvé do vrcholné politiky 14. 11. 1918. Byly různého věku, původu i vzdělání. Byla mezi nimi, jak už bylo zmíněno, Alice Garrigue Masaryková, která kandidovala za Slovanský klub, ale odstoupila ještě před vypršením mandátu. Univerzitně vzdělané ženy byly nedostatkovým zbožím nejen v společnosti, ale i v parlamentu. Kromě doktorky filosofie a sociologie Alice Masarykové to byla ještě absolventka filologie a zemědělského inženýrství, první promovaná doktorka technických věd, Maria Tumlířová.

3.2.1 Ing. Dr. Maria Tumlířová

Mezi nejvýznamnější intelektuálky a propagátorky ženského hnutí patří bezesporu i Maria Tumlířová (1889–1973), první doktorka technických věd v Českých zemích. Narodila se 9. června 1889 a pocházela ze staré selské rodiny a to, kromě její neobyčejné touhy po vzdělání, ovlivnilo celou její další kariéru. Otec Marie Tumlířové – advokát JUDr. Matěj Kukla – jejímu vzdělání nepřál. Nedovolil jí, aby studovala na učitelském ústavu, ale její potřeba se vzdělávat, byla tak velká, že po absolvování půlročního kurzu francouzštiny a složení státní zkoušky, nastoupila jako učitelka na soukromém učitelském ústavu v Kladně. V osmadvaceti letech se jí po samostatné přípravě podařilo složit maturitní zkoušku na chlapeckém gymnáziu ve Vršovicích a v roce 1917 nastoupila na České vysoké učení technické v Praze.

¹⁰⁴ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007. ISBN 978-80-86829-31-9, s. 32.

Vybrala si obor zemědělské inženýrství a v roce 1921 získala – ve svých dvaatřiceti letech – titul inženýrky. O měsíc později po složení další rigorózní zkoušky si z auly Karolina odnesla další titul: jako první žena ve Střední Evropě se stala doktorkou technických věd.

Už na škole se zabývala vědeckou prací, její pojednání *Číselné poměry krevních tělísek kura domácího*, na kterou sbírala údaje během svého působení na katedře anatomie a fyziologie, byla vysoce ceněná. Po skončení studia překvapivě nezačala dráhu vědkyně, ale nastoupila na ministerstvo školství a národní osvěty. Jejím hlavním cílem totiž bylo zlepšit úroveň vzdělání na venkově a zvýšit produktivitu práce¹⁰⁵. Zvláštní pozornost věnovala vesnickým ženám a ulehčení jejich povinností.

*„Manuelní práce ženy v domácnosti je soustavně omezována, zjednodušována použitím technických výzkumů všeho druhu, rostou však nároky na inteligenci ženy, na její duševní činnost v úkolech hospodyňských, které více a více ovládnány jsou neúprosnými zákony hospodářskými. [...] Místo dovednosti musí nastoupit vědomosti [...]“*¹⁰⁶ Maria Tumlířová zdůrazňovala zásadní funkci vzdělávání žen pro všechny druhy činností, kterými se zabývají, tedy nejen v zaměstnání, ale i v domácnosti. Protože, jak sama citovala: *„Ruka, která hýbe kolébkou, hýbe celým světem.“*¹⁰⁷ Takže kromě svobodného výběru profese, který by měl být pro každou ženu samozřejmostí, Maria Tumlířová bojovala i za kvalitní vzdělávání žen v domácnosti. Tuto práci považovala za naprosto rovnoprávnou jakémukoli dalšímu povolání a na její správné vykonávání, podle jejího názoru, potřebovaly ženy nejen vzdělání, ale i velkou škálu schopností a dovedností. Jen na výchovu dětí musí každá žena mít znalosti pedagogické, didaktické, somatologické, psychologické, etické i ekonomické a každý nedostatek, každé pochybení ve výchově nových lidí je činem přesahujícím daleko zájmy rodiny.

Maria Tumlířová vycházela z vlastní zkušenosti. Sama, kromě své práce na ministerstvu a členství v ženských a osvětových spolcích, vedla společně se svým manželem, Ing. dr. Bohuslavem Tumlířem, selskou usedlost v Předboji na Mělnicku a stala se matkou dvou dětí, Jana a Marie.

¹⁰⁵ MALÍNSKÁ, Jana. "My byly jsme a budeme!": české hnutí 1860–1917 a idea českého národa. Praha: Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-219-1.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

V roce 1925 převzala od Albíny Honzákové funkci předsedkyně Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen a v jeho čele stála i v roce 1930, kdy se v Praze konala Mezinárodní konference.

Další důležitou oblastí jejích zájmů byla politika. Maria Tumlířová byla členkou Republikánské strany. Přes svou nespornou aktivitu a všestrannou činnost zasahující do oblastí společenských, hospodářských, sociologických i politických – byla členkou Drůbežnické jednoty, Zemědělské jednoty, ústředí Československého odboru pro zájmy venkovských žen, místopředsedkyně Ústředí československých hospodyň – se jí ve volbách v roce 1929 nepodařilo získat místo v Parlamentu (ačkoliv její strana získala 46 mandátů).

Své zasloužené místo v tomto ústavotvorném zařízení získala až o 5 let později, když nastoupila po zemřelém Antonínu Průnovi. Její působení trvalo pouze rok, do řádných voleb v roce 1935. V Parlamentu i přes svůj časově omezený mandát vyvíjela velmi aktivní činnost, zasazovala se hlavně o zvýšení počtu vysokých škol, přesto se opět ocitla na kandidátce na takřka nevolitelném místě. Díky výbornému volebnímu výsledku své strany se ale do Parlamentu v dalším volebním období vrátila a pracovala zde mimo jiné v kulturním výboru.

Její zájem se stále soustřeďoval na zlepšení situace ve školství. Zasazovala se o založení Vysoké školy politické a novinářské, snažila se o zavedení stipendií pro nemajetné studenty. Nezapomínala ale na svůj hlavní zájem – vzdělávání dívek na venkově – snažila se o zvýšení počtu hospodářských a zemědělských škol pro dívky. Jejich cílem bylo zvyšovat jejich kvalifikaci, aby mohly jednou efektivně organizovat zemědělskou práci, zvyšovat její produkci a zároveň měly volný čas pro odpočinek a kulturu. Stala se velkou bojovnicí za práva žen zaměstnaných ve státních službách. Stávalo se totiž, že žena byla propuštěna a její místo bylo uvolněno ve prospěch muže-živitele rodiny. Argumentovalo se tím, že pokud žena i její manžel jsou zaměstnáni, dokonce oba ve státní sféře, pobírají tedy dvojí plat a připravují o výdělek další živitele rodin. Její snažení nepřineslo žádaný úspěch, dokonce po zabrání pohraničí Německem v roce 1938, kdy se do Čech stěhovalo množství lidí ze Sudet, byla z důvodů nedostatku pracovních míst, ze státní služby propuštěna i samotná Maria Tumlířová.

Během války pracovala Tumlířová v redakci časopisu Žena a domov, vedla zde rubriku Technika v domácnosti. Po válce se společně se svým mužem uplatnili

v Zemědělské akademii, kde společně se širokým týmem spolupracovníků se snažili o zefektivnění zemědělské výroby.

Rok 1948 byl pro Marii tragický hned z několika důvodů. Byla svědkem konce demokracie, která pro ni byla jediným možným způsobem vedení státu, a také zániku selského stavu. V květnu 1948 odešla společně s manželem a dcerou Marií do Paříže, kam se nakonec podařilo dostat i jejímu synovi Janovi. V emigraci se uplatnila především jako publicistka. „*Po založení Rádia Svobodná Evropa opustila Paříž a na pozvání Pavla Tigrida se s manželem usadila v Mnichově. Pod pseudonymem Marie Chaloupecká jí až do roku 1957 posluchačky znaly jako autorku pravidelného pořadu, v němž venkovanky Horačka a Novačka probíraly každodenní patálie za železnou oponou.*“¹⁰⁸

Maria Tumlířová svůj život ukončila ve švýcarském Luganu. Cesta k jejímu vzdělávání a profesnímu uplatnění byla, stejně jako v případech dalších žen popisovaných v této práci, nelehká a výsledků dosahovala s nemírným úsilím. Pravděpodobně z tohoto důvodu nikdy nepřestala bojovat o právo všech lidí na odpovídající vzdělání. Její snaha byla o to prospěšnější, že se zaměřila na skupinu, která byla ostatními aktivisty poněkud opomíjena: venkovské dívky. Ve svém, na události bohatém, životě usilovala především o to, aby těmto ženám byla poskytnuta odpovídající kvalifikace umožňující jim efektivně vést hospodářství i domácnost. Nepodceňovala tuto významnou roli ženy ve společnosti. Naopak správnou výchovu dětí označila za činnost, která hýbe světem. Zároveň ale nezjednodušovala úlohu ženy na hospodyně a matku, vítala možnost volby pro ženy a snažila se, aby pro svou zvolenou profesi mohly získat odpovídající vzdělání.

3.2.2 Ferdinanda Františka Plamínková a Františka Zemínová

Pokud jsou v této práci jmenovány významné političky a propagátorky emancipace v období první republiky, je nezbytné se alespoň se zmínit o dvou významných ženách-političkách, které se svým vlivem zasadily o prosazení volebního práva žen a zlepšení jejich sociálního i společenského postavení.

¹⁰⁸ MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly jsme a budeme!": české hnutí 1860–1917 a idea českého národa*. Praha: Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-219-1, s. 49.

První z nich byla Ferdinanda Františka Plamínková (1875–1942), absolventka učitelského ústavu, osobní přítelkyně sester Honzákových i Milady Horákové. Františka Plamínková byla neohroženou a neúnavnou bojovnicí za ženská práva. Usilovala o zavedení volebního práva žen, zasazovala se o práva učitelek, i její zásluhou byl v roce 1919 zrušen povinný celibát členek této profesní skupiny. Další proud její nezměrné energie směřoval na podporu matek. Bojovala za humánnější porodnictví, péči o matku v těhotenství, o nárok na mateřskou dovolenou.

Byla členkou mnoha ženských spolků a hnutí. Založila Ženskou národní radu a byla v jejím čele až do roku 1942, působila i jako delegátka při Společnosti národů v Ženevě. Za svůj odboj proti nacismu byla popravena v Praze-Kobylisích v roce 1942.

Druhou významnou poličkou prvorepublikové éry byla bezesporu Františka Zemínová (1882–1962), absolventka obchodní akademie. Zemínová stála u zrodu Výboru pro volební právo žen, zakládala profesní organizace dělnic a jako členka Československé strany národně socialistické pracovala v Československém parlamentu dlouhých dvacet let (1918–1938). Účastnila se protinacistického odboje a byla za komunismu odsouzena v procesu s Miladou Horákovou k doživotnímu vězení¹⁰⁹.

Z osudů těchto dvou politicky angažovaných žen je zřejmé, že ideály humanity a demokracie pro ně nebyly jen prázdnými pojmy a službu vlasti braly jako životní poslání, které neskončilo vypršením jejich mandátu. Svou osobní statečnost prokázaly i v době protektorátu, respektive komunistické totality. Příkladem další akademicky vzdělané a politicky angažované ženy, které se stala svou občanskou statečností a nekompromisností svých názorů mravním příkladem pro celé generace je další česká intelektuálka, právnička Milada Horáková.

3.3 JUDr. Milada Horáková

Počátek kariéry JUDr. Milady Horákové (1901–1950) jasně dokládá, jak významně se změnila možnost vzdělávání žen v Čechách, a to ve velmi krátké době. Milada Králová, provdaná Horáková, se narodila v roce 1901, tedy 26 let po Anně

¹⁰⁹ MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly jsme a budeme!": české hnutí 1860–1917 a idea českého národa*. Praha: Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-219-1, s. 96-121.

Honzákové a 22 let po Alici Garrigue Masarykové, a mohla se už vzdělávat bez větších komplikací. Pro srovnání lze uvést údaje z let 1898–1917 o počtu studentek na Karlo-Ferdinandově, později opět jen Karlově, univerzitě.

„Ve školním roce 1898/1899 studovalo na univerzitě 3 014 posluchačů, z toho bylo 515, tj. 17 % mimořádných. O šest let později 1904/1905 činil součet všech studujících 4 017. Z toho na filosofické fakultě studovaly 153 ženy (9,3 %) a na lékařské fakultě 18 žen. Ve školním roce 1913/1914 se na Karlo-Ferdinandovu univerzitu zapsalo 4 299 mužů a v zimním semestru školního roku 1914/1915 zahájilo studium pouze 2 614 z nich. Na rozdíl od studujících mužů počty studentek narůstaly. Ve školním roce 1913/1914 studovaly na univerzitě 444 ženy a o tři roky později – 1916/1917 – již 704 studentky.¹¹⁰

Milada Králová odmaturovala v roce 1921 a stala se posluchačkou pražské Právnické fakulty. Její otec Čeněk Král byl vyznavačem Masarykových myšlenek a vychovával Miladu ve stejném duchu. Vedle studia práv se zabývala bádáním nad Masarykovými spisy a seznamovala se i s prameny jeho názorů např. s filosofií Platóna¹¹¹. Masarykovy myšlenky a jeho ideály, které také vyznávala, jí provázely celý život.

Po absolvování třetí rigorózní zkoušky 22. 10. 1926 se stala doktorem obojího práva a podle svých preferencí se profesně začala zabývat sociální tematikou. Své první zaměstnání získala na Ústředním sociálním úřadu a věnovala se problematice péče o dítě. Profesní orientace Milady Horákové vždy směřovala k sociální činnosti a není proto divu, že se dostala do kontaktu s Alicí Garrigue Masarykovou, zabývající se obdobnou činností. O bližších kontaktech těchto dvou žen nejsou v literatuře výraznější zmínky, ale je zřejmé, že se v nevelkém světě tehdejších aktivistek musely potkávat. Milada Horáková vstoupila v roce 1923 do ČČK, byla také členkou Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen. Je známo, že Alice Garrigue Masaryková zorganizovala kolem roku 1930 setkání zástupkyň právnické sekce SVVŽ s prezidentem Masarykem, jehož se Milada Horáková zúčastnila¹¹².

¹¹⁰ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, sv. 3. ISBN 80-7277-295-3.

¹¹¹ DVOŘÁKOVÁ, Zora a Jiří DOLEŽAL. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Praha: Klub Milady Horákové, 2001.

¹¹² UHROVÁ, Eva. *Femi story: Pohádky o Miladě Horákové* [online]. 2016 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://www.femistory.cz/pohadky-o-milade-horakove/>.

3.3.1 Ženské hnutí

Milada Horáková byla velmi aktivní ve stále se rozvíjejícím ženském hnutí. Už za studentských let se seznámila se senátorkou Františkou Plamínkovou a navázala s ní přátelský i pracovní vztah. Působila v právním oddělení Ženské rady, spolupracovala na změnách občanského zákoníku, které by v praxi prosadily rovnoprávnost žen zaručenou novou Ústavou. Postupně se stala jednatelkou Ženské národní rady, vedla v této organizaci odbor Matka a dítě a zastupovala její zájmy při jednáních s poslanci a senátory. „*Na rozdíl od pověstné průbojnosti senátorky Plamínkové Milada Horáková dosahovala pozitivního výsledku svou logickou a jasnou přesvědčivostí a svým klidným postojem.*“¹¹³

Na svých zahraničních cestách se seznamovala s mnohými významnými osobnostmi, například s Eleonorou Rooseveltovou, manželkou amerického prezidenta. Zúčastnila se letní školy akademie mezinárodního soudního dvora v Haagu, pořádala přednášky a nezapomínala ani na reformu občanského zákoníku. Její činnost byla velmi rozsáhlá, ale všechny aktivity této mimořádné osobnosti, nazývané ve své době „nejchytřejší ženou“, se týkaly sociálních oblastí.

Veřejné práci věnovala velké množství času, přesto si našla – oproti jiným veřejně činným ženám té doby – čas i na život soukromý. Milada Horáková se vdávala po ukončení právnické fakulty a v roce 1933 se jí narodila dcera Jana. Její osobní život odpovídal Masarykovým názorům na monogamickou rodinu a harmonický vztah těla i duše. Manželství Milady Horákové a Ing. Dr. Bohuslava Horáka bylo až do její smrti plné lásky a vzájemné úcty, jak je zřejmé i z dopisu, který poslala manželovi den před smrtí. „*Odcházím-li dříve než ty, je to jen proto, abych na Tebe trpělivě čekala. Naše láska překoná fyzickou přeměnu a má útěcha je v tom, že Ti duchovně budu moci být stále nablízku.*“¹¹⁴

¹¹³ DVOŘÁKOVÁ, Zora a Jiří DOLEŽAL. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Praha: Klub Milady Horákové, 2001.

¹¹⁴ Tamtéž.

3.3.2 Sociální a odbojová činnost

V tragickém roce 1938 se JUDr. Milada Horáková aktivně podílela na řešení situace uprchlíků ze Sudet. „*Bylo třeba usměrňovat proudy běženců do středisek mimo Prahu rázem přelidněnou, zřizovat nouzové ubytování v kasárnách a ubytovnách [...] ještě nebyly ani opatřeny případy největší nouze, aniž se Milada starala o hygienická a společenská zlepšení, v první řadě pro rodiny s dětmi [...] Milada byla mozkiem té obrovské práce.*“¹¹⁵

Po vstupu německých vojsk na naše území zůstala ve funkci jednatelky Ženské národní rady a spolupracovala na znění nové ústavy příštího Československa. Podílela se aktivně na odbojové činnosti, sháněla byty pro hledané občany, shromažďovala informace, byla signatářkou petice *Věrní zůstaneme*, účastnila se ilegálních schůzek, z nichž některé se konaly přímo v bytě Horákových. Nakonec pozornosti gestapa neunikla, byla v srpnu 1940 společně se svým manželem zatčena a podrobena krutým výslechům. Po skončení vyšetřovací procedury ji převezli do Malé pevnosti v Terezíně. Zde se krátce setkala i s Ferdinandou Plamínkovou, popravenou nedlouho poté. V pevnosti, kde strávila dva roky, se starala o marodku a díky volnějšímu pohybu po areálu pevnosti se jí podařilo zprostředkovávat styk mezi jednotlivými vězni, a dokonce se dařilo dopravovat zprávy i ven z vězení. Tato činnost byla odhalena a Horákovou poslali do nechvalně známého bunkru. „*Byla jsem deset dní v temnici, která byla bez vzduchu, dostávala jsem jídlo pouze jednou za tři dny.*“¹¹⁶ V říjnu 1944 se konal soud s ní a jejím mužem v drážďanské věznici Anstalt. Žalobce požadoval pro manžele Horákovy trest smrti, ale konečný rozsudek zněl na osm let vězení pro Miladu Horákovou a pět let pro jejího manžela. Do konce války ale naštěstí zbývaly jen měsíce.

Model jejího chování z doby okupace, statečnosti, s jakou se jí podařilo překonat výslech gestapa, obětavost, která jí přiměla pokračovat s odbojovou činností i v terezínské Malé pevnosti, předurčoval její další osud. Osobnost, která se nesklonila před diktaturou fašistickou, se těžko mohla sklonit před diktaturou komunistickou.

¹¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Zora a Jiří DOLEŽAL. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Praha: Klub Milady Horákové, 2001.

¹¹⁶ Tamtéž.

Po návratu z nacistického vězení Milada Horáková opět brzy navázala na svou činnost z období před válkou. Cítila ještě větší povinnost k veřejné službě, když jí „*byl darován život*.“¹¹⁷ Zapojila se i do politické činnosti, vstoupila do Strany sociálně demokratické a stala se poslankyní Prozatímního národního shromáždění. S obavami se dívala na rozpínavost komunistů. Po návštěvě delegáta Společnosti národů Arnošta Heidricha Sovětského svazu, o které Horákové referoval, měla jasné názory i na směřování zahraniční politiky. Reagovala takto: „... *více než na přátelství a spojenectví Stalinovi záleží na obdobném okleštění československé státnosti a obdobném zotročení čsl. lidu jako Hitlerovi*.“¹¹⁸

Opět – stejně jako v roce 1938, když prorokovala příjezd Hitlera do Prahy – se její názory ukázaly jako vizionářské. Po únorové revoluci v roce 1948 u nás zavládla diktatura podobná té fašistické, i když s jinými projevy. Pro Miladu Horákovou měla však podobné následky jen s tragičtějším koncem. Stejně jako v období protektorátu se v době komunistické totality věnovala ilegální činnosti s cílem svrhnout režim. Spolupracovala s lidmi v exilu, opět pro ně shromažďovala informace a účastnila se tajných schůzek s podobně smýšlejícími lidmi.

27. září 1949 byla Milada Horáková zatčena, jejímu muži se podařilo odejít za hranice. Po několik těžkých týdnů byla vyslýchána, mučena, a nakonec, v nechvalně známém procesu, odsouzena 8. června 1950 k trestu smrti. Žádala o milost prezidenta Gottwalda, ale ten rozsudek 26. června podepsal. Následující den byla Milada Horáková – přes protesty a petice celého pokrokového světa – oběšena. Za poslední dva dny svého vězení napsala 11 dopisů. Vypsala v nich své city, pochybnosti i dojemné rady matky dospívající dceři. Své postoje a názory, které nedokázali změnit fašisté ani komunisté, formulovala během výslechů: „*K odůvodnění trestné činnosti, o níž jsem v tomto protokole vypověděla a ku své obhajobě mohu uvést, že mým cílem bylo pracovat k takovým poměrům v našem státě a k tomu způsobu režimu, který by měl za sebou opravdu většinu vůle národa, jež by byla vyjádřena svobodným způsobem*.“¹¹⁹ V podobném duchu promluvila i v průběhu přelíčení ve své slavné závěrečné řeči před komunistickým tribunálem: *...trvám na svém přesvědčení, a to proto, že jsem se opírala*

¹¹⁷ DVOŘÁKOVÁ, Zora a Jirí DOLEŽAL. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Praha: Klub Milady Horákové, 2001.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

o stanovisko a informace osob, které mi byly autoritou, a to v první řadě o oba prezidenty Československé republiky, T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, kteří na mne působili během celého mého života.“¹²⁰

Příklad Milady Horákové potvrzuje slova Tomáše Garrigue Masaryka, že není problém ženský, je jen problém sociální. Milada Horáková se zabývala ženskou otázkou na počátku své kariéry, který je spojen s první republikou. Potom se vyskytly problémy mnohem palčivější a Milada Horáková dokázala pevnost svého morálního postoje tím, že bojovala proti útisku a nespravedlnosti v dobách nejhorších diktatur, jaké tato země přečkala. Paradoxně byla tato aktivistka na straně utlačovaných, hájící práva matek a bojující za rovnoprávnost žen, odsouzena další ženou: prokurátorkou z lidu Brožovou-Polednovou. Stala se také terčem štvánice zmanipulovaného davu, když „český lid“ v celkem 6300 rezolucích žádal její hlavu¹²¹.

Její smrt se stala symbolem komunistické zvěle, ale také symbolem síly lidské statečnosti a nezlomné víry v demokracii a svobodu.

¹²⁰ DVOŘÁKOVÁ, Zora a Jiří DOLEŽAL. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Praha: Klub Milady Horákové, 2001.

¹²¹ Tamtéž.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VNÍMÁNÍ ODKAZU ALICE GARRIGUE MASARYKOVÉ

4.1 Cíle a metody výzkumu

Tato diplomová práce pojednává o vývoji vzdělávání žen v 19. století a na začátku 20. století. Autorka se zaměřuje především na vliv vzdělávání na emancipační proces v našich zemích a změnu, jakou prodělalo vnímání společnosti prvních akademiček v této době. Pro účel své práce si autorka práce zvolila osobnost Alice Garrigue Masarykové, a na jejím příkladu se pokouší dokázat, jakou výraznou proměnu v tomto období prodělala úroveň vzdělávání dívek a žen, ale především jak výrazně se proměnilo v této oblasti společenské mínění a v neposlední řadě k jak výraznému posunu došlo i chápání role ženy ve společnosti.

Cílem první části praktické práce bylo zjistit, jak současní lidé vnímají odkaz Alice Garrigue Masarykové a dalších významných ženských osobností té doby.

V druhé části praktického oddílu diplomové práce se autorka snažila zmapovat, jak současná společnost vnímá postavení žen a jejich možnost uplatnění na pracovním trhu.

Pro šetření autorka zvolila kvantitativní metodu. Jako nástroj pro zjišťování výsledků byl vytvořen dotazník obsahující třináct otázek. Většina z nich (8) jsou otázky uzavřeného typu. První tři otázky mají obecný charakter a slouží k bližší charakteristice výzkumného vzorku.

4.2 Zaměření výzkumných otázek a výzkumné hypotézy

1. Jaká je znalost odkazu Alice Garrigue Masarykové v současnosti?

H1 – Většina dotázaných bude znát jméno dcery prvního prezidenta výhradně v souvislosti s jejím otcem, neboť v povědomí občanů České republiky není dostatečně známá její další činnost.

2. Jaké je povědomí veřejnosti o dalších významných ženských osobnostech této doby?

H2 – Nejznámější osobností bude Milada Horáková, následována Eliškou Krásnohorskou. Ostatní ženské osobnosti jmenované v dotazníku, budou respondenti znát jen okrajově, neboť v podvědomí veřejnosti nejsou dostatečně představovány.

3. Jsou v dnešní době ženy stále znevýhodněny na pracovním trhu?

H3 – Dnešní společnost stále pocítuje diskriminaci žen na pracovním trhu. Problém se týká především matek s malými dětmi. V dnešní společnosti stále přetrvává skrytá diskriminace žen vůči mužům, neboť nejsou zachovány rovné příležitosti na pracovním trhu, v rodinném životě ani v realizaci pracovní kariéry žen.

4.3 Realizace výzkumného šetření

Pro účely svého šetření autorka oslovila osoby starší 18 let. Dotazník byl rozeslán elektronickou cestou (mailem) a tištěné dotazníky byly distribuovány v místě autorčina zaměstnání a bydliště, aby se docílilo co nejrozmanitějšího složení respondentů. Celkem autorka práce rozeslala a rozdala 200 dotazníků, zpět se vrátilo – plně nebo částečně vyplněných – 114 dotazníků. Složení respondentů z hlediska věku, pohlaví a vzdělání je zpracováno v prvních třech grafech a tabulkách.

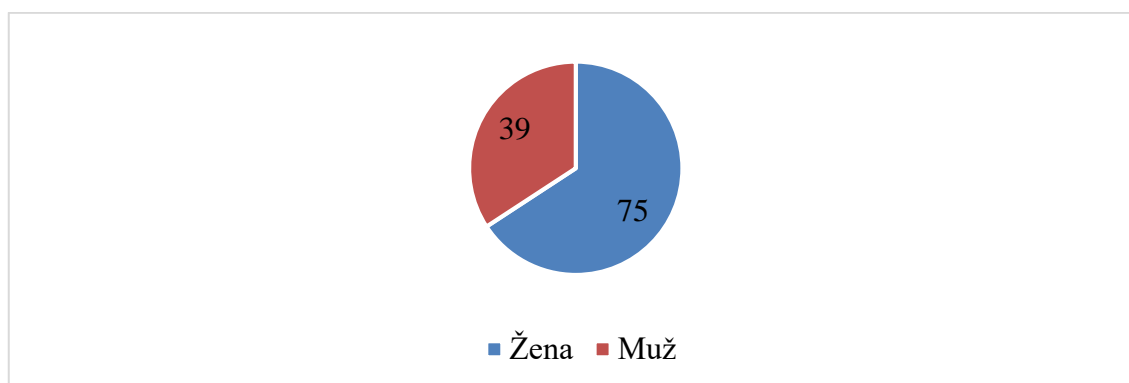
Otázka č. 1: Jaké je vaše pohlaví?

Tabulka 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet	Vyjádřeno v procentech
Žena	75	66 %
Muž	39	34 %

Zdroj¹²²

Graf 1: Pohlaví respondentů

Zdroj¹²³

Při distribuci dotazníků se autorka práce snažila o genderovou vyváženost. Ukázalo se ale, že téma je zajímavé především pro ženy. Rozeslané dotazníky vyplnilo 75 žen a jen 39 mužů, takže z celkového počtu vyplněných a zpracovaných dotazníků nakonec bylo 66 % vypracovaných ženami a 34 %, na které odpovídali muži. Výzkum byl samozřejmě touto skutečností ovlivněn, zvláště v poslední, třetí části.

¹²² Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹²³ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

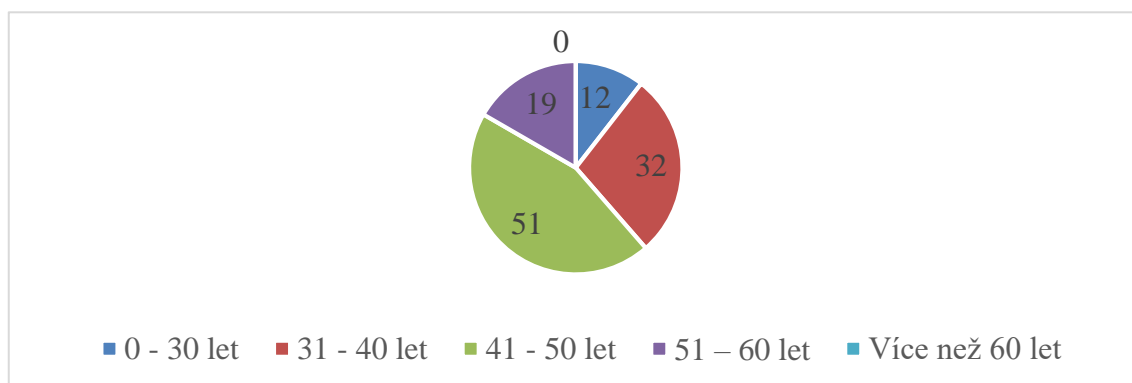
Otázka č. 2: Jaký je Váš věk?

Tabulka 2: Věk

Věk	Počet	Podíl v procentech
0 - 30	12	10 %
31 - 40	32	28 %
41 - 50	51	45 %
51 – 60	19	17 %
Více než 60	0	0 %

Zdroj ¹²⁴

Graf 2: Věk respondentů

Zdroj ¹²⁵

Poslední otázka zaměřená na charakteristiku vybraného vzorku respondentů směřovala na jejich nejvyšší dosažené vzdělání.

¹²⁴ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹²⁵ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

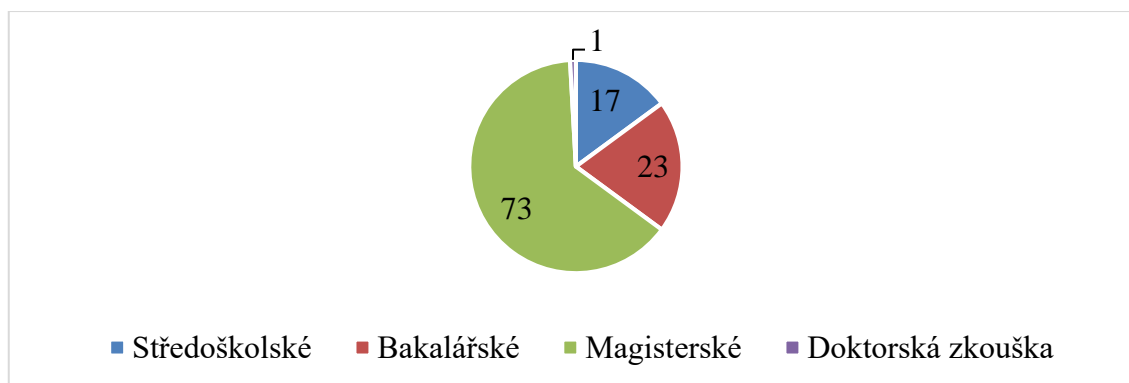
Otázka č. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Tabulka 3: Nejvyšší dosažené vzdělání

Vzdělání	Počet	Podíl v procentech
Středoškolské	17	15 %
Bakalářské	23	20 %
Magisterské	73	64 %
Doktorská zkouška	1	1 %
Rigorózní zkouška	0	0 %

Zdroj ¹²⁶

Graf 3: Nejvyšší dosažené vzdělání

Zdroj ¹²⁷

Jak je z grafů zřejmé, v průzkumu převažovaly ženy, tvořily 75 % dotázaných. Věkově nejpočetnější skupinou byli lidé mezi čtyřiceti a padesáti lety (45 %), nezanedbatelnou část výzkumného vzorku tvořili i respondenti mezi třicátým a čtyřicátým rokem (28 %). Dotazovaní, kteří se zúčastnili výzkumu, tedy reprezentují nejproduktivnější vrstvu společnosti.

S tím také souvisel výsledek odpovědí na otázku týkající se nejvyššího dosaženého vzdělání. Lidé v této věkové skupině mají již většinou dokončené vzdělání. Nejčastěji odpovídali dotazovaní s magisterskou zkouškou, 64 %, a se zkouškou bakalářskou, 20 %. Společně zabírali více než 84 % z celkového počtu dotázaných. Jen

¹²⁶ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹²⁷ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

jeden respondent uvedl, že má doktorskou zkoušku. Ukončené středoškolské vzdělání bylo zjištěno u 15 % dotazovaných.

Po úvodní části, která měla charakterizovat vzorek dotazovaných, směřovaly další dvě otázky k osobnosti Alice Garrigue Masarykové a jejímu odkazu. Hypotéza výzkumu předpokládala, že Alice Garrigue Masaryková bude veřejností známa hlavně jako dcera Tomáše Garrigue Masaryka a jen menší část dotazovaných si ji dá do spojitosti s jejími dalšími aktivitami, jako byla činnost v ženských hnutích, aktivity sociální nebo funkce v Československém červeném kříži.

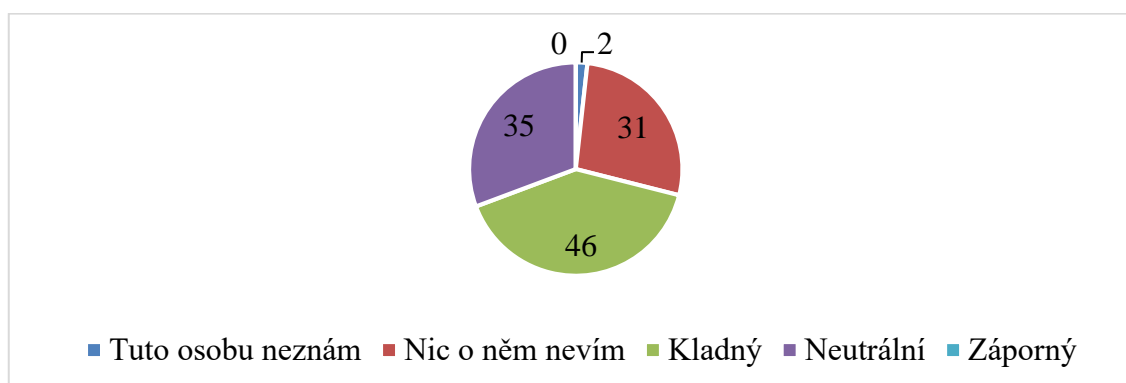
Otázka č. 4: Jaký je váš vztah k odkazu Alice Garrigue Masarykové?

Tabulka 4: Vztah k odkazu Alice Garrigue Masarykové

Vztah	Počet	Podíl v procentech
Tuto osobu neznám	2	2 %
Nic o něm nevím	31	27 %
Kladný	46	40 %
Neutrální	35	31 %
Záporný	0	0 %

Zdroj ¹²⁸

Graf 4: Odkaz Alice Garrigue Masarykové

Zdroj ¹²⁹

Z výzkumu vyplynulo, že 40 % respondentů má k odkazu Alice Garrigue Masarykové kladný vztah. Srovnatelné množství dotazovaných má k témuž neutrální

¹²⁸ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹²⁹ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

vztah, který – jak někteří uvedli v poznámkách – většinou vychází z nedostatku informací. Nikdo svůj vztah neoznačil jako záporný, je zřejmé, že postava Alice Garrigue Masarykové, ani její odkaz, nevyvolává kontroverze.

V další odpovědi měli dotazovaní konkretizovat, v čem podle jejich názoru tento odkaz spočívá. Na tuto otevřenou otázku odpovídalo 46 dotázaných (40 %). Už tento malý počet naznačoval, že odkaz Alice Garrigue Masarykové není příliš znám.

Otázka č. 5: Uved'te, v čem je podle Vás jádro odkazu Alice Masarykové.

Jen malé množství dotázaných (9) dalo její jméno do souvislosti se sociální činností nebo s předsednictvím v Československém červeném kříži. Většinou byla zmiňována jako dcera Tomáše Garrigue Masaryka, feministka, politička. Také byla připomínána její role ve zlepšování životních podmínek žen (12). Zde jsou uvedeny příklady nejčastějších odpovědí:

- ✓ *vzdělání žen, profesionalita, humanita*
- ✓ *vzdělaná aktivní žena*
- ✓ *zakladatelka sociální služby u nás*
- ✓ *první dáma v období první republiky*
- ✓ *charita, vzdělání a zlepšení postavení žen ve společnosti*
- ✓ *zdravotnická činnost*
- ✓ *neznám příliš její práci, dcera TGM, zlepšení pozice žen ve společnosti*
- ✓ *zakladatelka čes. ČK*

Z průzkumu jasně vyplynulo, že o odkazu osobnosti Alice Garrigue Masarykové má dnešní společnost jen velmi nejasné povědomí. Někteří respondenti nesměřovali své odpovědi k odkazu Alice Garrigue Masarykové, ale k její osobě. Odpovídali tedy, že byla dcera (ve dvou případech dokonce manželka) Tomáše Garrigue Masaryka.

Následující tři otázky byly směřovány k zjištění znalostí o dalších významných ženských osobnostech počátku 20. století a možnosti zahrnout informace o nich do RVP regionálního školství. Hypotéza autorky zněla, že všeobecně známá budou jména Elišky Krásnohorské, a především Milady Horákové, jejíž jméno je často zmiňováno v médiích a žáci se o jejím životě a činnosti dozvídají už dnes i ve školách.

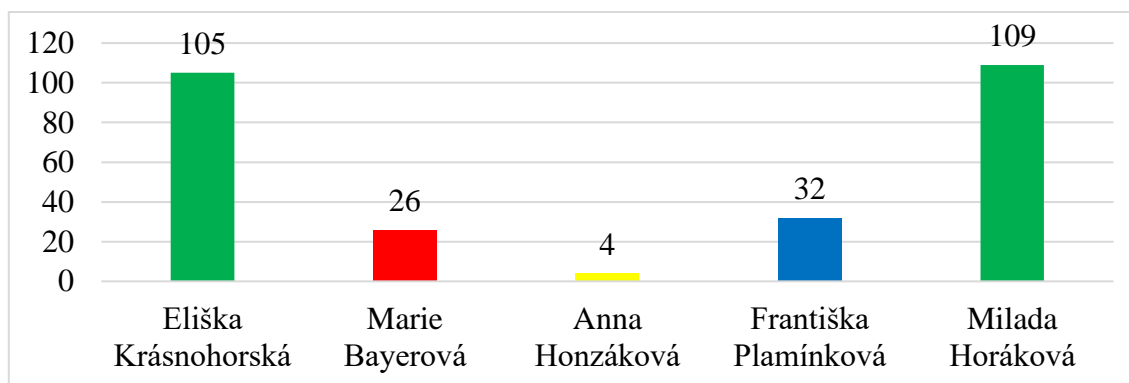
Otázka č. 6: Z následujících jmen zaškrtněte osobnost, kterou znáte.

Tabulka 5: Významné ženské osobnosti

Osobnost	Počet	Podíl v procentech
Eliška Krásnohorská	105	92 %
Marie Bayerová	26	23 %
Anna Honzáková	4	4 %
Františka Plamínková	32	28 %
Milada Horáková	109	96 %

Zdroj ¹³⁰

Graf 5: Významné ženské osobnosti

Zdroj ¹³¹

Jména byla vybírána záměrně tak, aby vedle všeobecně známých osobností obsahoval seznam i jména skoro zapomenutá. Výzkum dopadl podle očekávání. Zatímco Elišku Krásnohorskou nebo Miladu Horákovou znala naprostá většina dotázaných, u ostatních zmiňovaných osobností byla informovanost velmi malá. Třetina respondentů ve svých odpovědích zmiňovala ještě Ferdinandu Plamínkovou, 26 respondentů znalo Marii Bayerovou, Annu Honzákovou ve svých odpovědích označili pouze čtyři lidé.

Otevřená otázka č. 7 opět směřovala na konkretizaci znalostí respondentů o jednotlivých osobnostech. Zde u minimálně jednoho jména své odpovědi uvedli všichni dotazovaní.

¹³⁰ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹³¹ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

Dotaz zněl:

U zaškrtnutých jmen doplňte obor, ve kterém působily.

Elišku Krásnohorskou, u jejíhož jména odpovídalo 102 lidí, označovali respondenti jako spisovatelku, libretistku, básnířku nebo v několika případech (6) i překladatelku. Ani v jediném případě ale její jméno není spojeno se založením prvního dívčího gymnázia Minerva. Marie Bayerová je známa jako filosofka a překladatelka. Na tom se shodlo všech devatenáct zodpovídajících. U Anny Honzákové ani čtyři respondenti, kteří ve svých dotaznících označili její jméno, nenapsali, jakým oborem se zabývala. Mnohem větší znalosti měli dotazovaní lidé o Františce Plamínkové, popisovali ji jako političku a bojovnici za práva žen (28). Jeden dotazovaný ji dokonce označil jako automobilovou závodnici. (Došlo zde pravděpodobně k záměně s Eliškou Junkovou).

Nejznámější osobností, pouze pět respondentů neoznačilo její jméno, se stala podle očekávání Milada Horáková. U její osoby se objevuje i značná znalost její činnosti a jejího života. U všech sto devíti dotazovaných se objevují odpovědi, že byla politička, právnička, aktivistka. Také je často zmiňována její likvidace komunistickým režimem.

Další dvě otázky byly orientovány na názor respondentů, zda je na podobné osobnosti dostatečně pamatováno v Rámcových vzdělávacích programech, popř. zda by jejich úprava vedla k lepší informovanosti v této oblasti. Skoro polovina respondentů, možná také na základě své zjištěné neznalosti, odpověděla, že na ně dostatečně pamatováno není. Většina z nich by také přivítala změnu osnov.

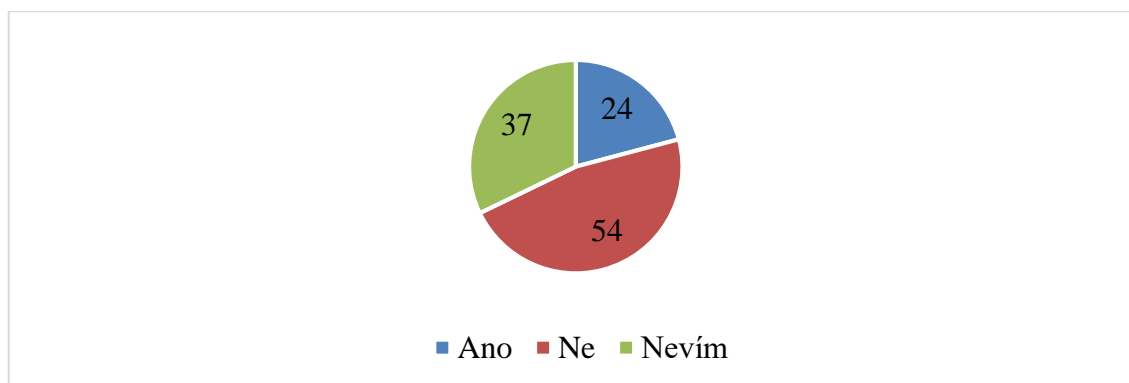
Otázka č. 8. Je podle vás na tyto osobnosti pamatováno dostatečně v Rámcových vzdělávacích programech pro tzv. Regionální školství?

Tabulka 6: Obsah RVP

Názor	Počet	Podíl v procentech
Ano	24	21 %
Ne	54	47 %
Nevím	37	32 %

Zdroj¹³²

Graf 6: Obsah RVP

Zdroj¹³³

Trochu překvapující bylo množství dotázaných, kteří se domnívají, že na dané osobnosti není dostatečně pamatováno v RVP. Z odpovědí není jasné, zda se tento nedostatek týká všeobecně známých osobností, jako byla Eliška Krásnohorská a Milada Horáková, nebo naopak by se toto doplnění učiva mělo týkat jmen veřejnosti neznámých. Otázkou také zůstává, kolik dotazovaných má jakoukoli praktickou zkušenost s RVP.

¹³² Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹³³ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

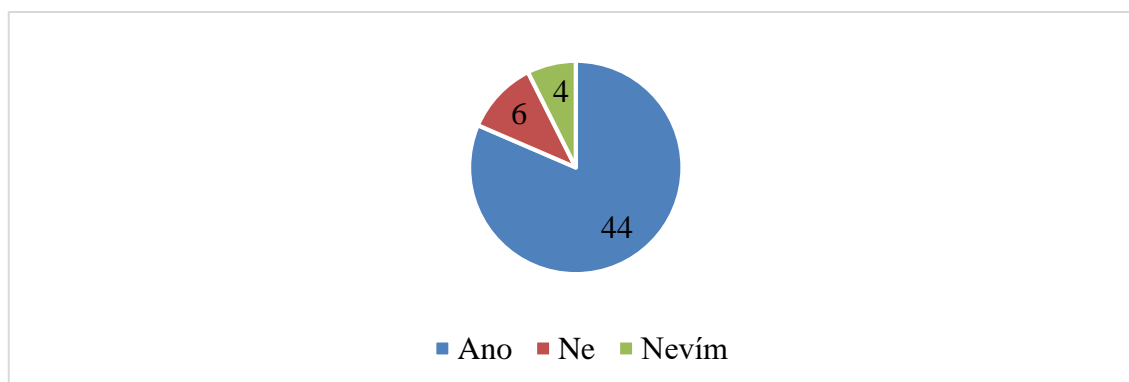
Otázka č. 9: Pokud je vaše odpověď NE, měla by podle vás být zjednána náprava?

Tabulka 7: Náprava RVP

Názor	Počet	Podíl v procentech
Ano	44	82 %
Ne	6	11 %
Nevím	4	7 %

Zdroj ¹³⁴

Graf 7: Náprava RVP

Zdroj ¹³⁵

Z 54 respondentů, kteří se vyjádřili, že informovanost není dostatečná, 44, tedy celých 82 %, míní, že by se na podobné osobnosti pamatovat v Rámcových vzdělávacích programech, a zvýšit informovanost tím, že se toto téma dostane do škol. Objevovaly se názory, že by se na druhém stupni základních škol měly vyučovat mimo jiné dějiny feminismu a historie vzdělávání žen u nás. Další respondentka na svůj dotazník uvedla, že by větší informovanost o významných ženských osobnost mohla posílit sebevědomí studujících dívek.

Závěrečná čtveřice otázek se týkala současného postavení žen ve společnosti, možnosti jejich profesního růstu, popř. definování překážek, které jim v tom brání. Odpovědi respondentů pravděpodobně ovlivnilo to, že většinu z nich tvořily ženy.

¹³⁴ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹³⁵ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

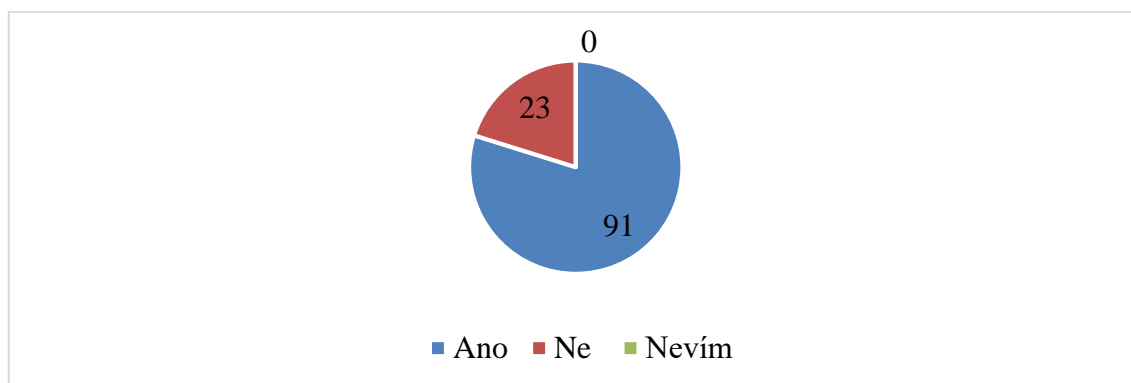
Otázka č. 10: Má podle vás smysl usilovat o posunutí pozice ženy ve společnosti?

Tabulka 8: Pozice ženy ve společnosti

Názor	Počet	Podíl v procentech
Ano	91	80 %
Ne	23	20 %
Nevím	0	0 %

Zdroj ¹³⁶

Graf 8: Pozice ženy ve společnosti

Zdroj ¹³⁷

Z odpovědí je zřejmé, že postavení žen ve společnosti je stále vnímáno jako nerovnoprávné a je nezbytné, alespoň podle dotazovaných, hledat cesty k jeho nápravě. Zajímavé také je, že nikdo z dotázaných neodpověděl neutrálně, ale všichni k tomuto problému zaujali jednoznačný postoj.

Otevřená otázka číslo 11, navazující na předchozí, specifikovala prostředky, jaké ženy používají k dosažení tohoto cíle.

¹³⁶ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

¹³⁷ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

Otázka č. 11: Jaké nástroje podle Vás k tomu ženy volí?

Nejčastěji se objevovala odpověď, která za nejvhodnější prostředek označovala vzdělání, inteligenci, praxi nebo zkušenosti v oboru. Podobné odpovědi volilo 68 respondentů. Je tedy zřejmé, že se v této oblasti příliš nezměnilo od začátku 20. století. Ženy si své postavení stále musí získávat kvalitním vzděláním, které občas – jak některé respondentky mínily – musí být lepší než u mužů.

Zde jsou opět vybrány nejčastější odpovědi:

- ✓ *studium*
- ✓ *kariérismus, cílevědomost*
- ✓ *vzdělání*
- ✓ *pracovitost, snaha po zlepšování*
- ✓ *zkušenosti v oboru*
- ✓ *tvůrčí schopnosti, empatie*
- ✓ *schopnost kompromisu*
- ✓ *krásu, ženskost, inteligenci*
- ✓ *PR*
- ✓ *schopnost dělat více věcí najednou*
- ✓ *smířlivé, zvláště v ČR*

V některých případech, u devíti dotazovaných, byla krása, ženskost nebo dokonce sexuální přitažlivost, zmiňovány jako vlastnosti, které dávají ženám na pracovním trhu jistou výhodu. Zmiňována – ve dvou případech – byla i schopnost, která, jak respondenti míní, je vlastní výhradně ženám, a sice schopnost věnovat se více činnostem najednou. Objevily se i odpovědi odkazující na větší schopnost kompromisu a empatie, které podle názoru respondentů v některých profesních oborech zvýhodňují ženy na pracovním trhu.

Předposlední otázka byla formulována takto:

V jakých oborech je toto úsilí dnes nejvíce patrné?

Podobně jako v případě otázky číslo 11 byly i odpovědi na otázku číslo 12 různorodé. Větší počet respondentů se shodl na povoláních jako lékařství a psychologie (42). Četněji také byla uváděna politika a management (15). Méně často se objevovala další povolání jako architekt, bankéř, podnikatel. Pouze 6 dotázaných zmínilo vědeckou práci a výzkum. Ve třech případech odpověděli dotázaní jednoduše – všude. Dva respondenti uvedli technické obory.

Poslední otázka tohoto výzkumu směřovala na uplatnění žen ve veřejném prostoru.

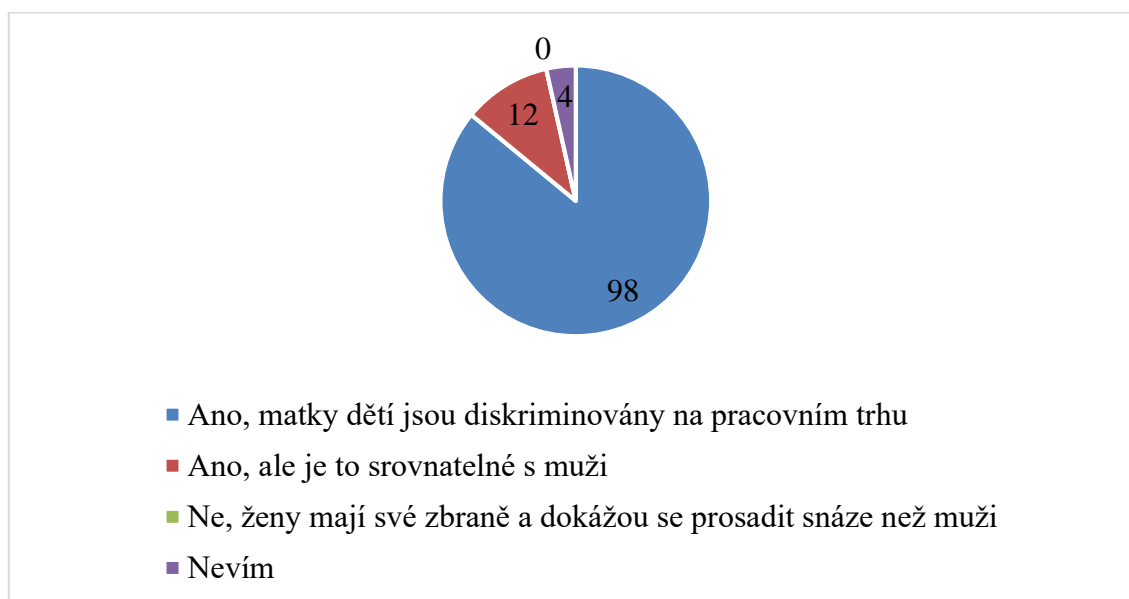
Otázka č. 12: Je podle vás pro ženu těžké se prosadit v pracovních procesech a ve veřejném prostoru?

Tabulka 9: Uplatnění žen v pracovních procesech a veřejném prostoru

Názor	Počet	Podíl v procentech
Ano, matky dětí jsou diskriminovány na pracovním trhu.	98	86 %
Ano, ale je to srovnatelné s muži.	12	11 %
Ne, ženy mají své zbraně a dokážou se prosadit snáze než muži.	0	0 %
Nevím	4	3 %

Zdroj¹³⁸

Graf 9: Uplatnění žen v pracovních procesech a veřejném prostoru

Zdroj

Výsledek odpovědí na poslední otázku je naprosto zřejmý. 97 % všech respondentů odpověděla ANO a 86 % z nich se shodlo na tom, že diskriminovány jsou především ženy-matky. Zmiňován byl především obtížný návrat do původní profese po

¹³⁸ Autorka práce, 2018 (vlastní šetření).

skončení mateřské dovolené. Respondenti vnímali jako největší problémy změnu pracovní pozice (posun na méně kvalifikované místo), obtížnost získat v původním zaměstnání práci na částečný úvazek, nesnadnost řešení situace při onemocnění dítěte, problémy s umístěním dítěte do školky nebo nelehké hledání nového místa. Je zřejmé, že tento problém v současné společnosti rezonuje a není uspokojivě řešen.

4.4 Závěr výzkumu

Výzkumná část zpracovávala téma vzdělávání žen v 19. a 20. století s přesahem do současnosti. Cílem bylo zjistit, jaké je povědomí dospělých o odkazu Alice Garrigue Masarykové a dalších významných ženských osobností, které působily v této době a dále zmapovat názor veřejnosti na postavení a profesní uplatnění žen v současnosti.

Historie feminismu, počátky ženského vzdělávání nebo téma prvních vysokoškolsky vzdělaných žen není stále součástí RVP našeho školství. Tyto náměty jsou jen okrajově zmiňovány v učivu dějepisu na školách, většinou v souvislosti s jinými látkami. V průběhu dalšího života získává veřejnost informace z knih, rozhlasových a televizních pořadů. Opět se ale jedná o dílčí informace, které postrádají kontinuitu a všeobecný pohled na dané téma. Knih pojednávajících, a hlavně mapujících komplexně dané téma není mnoho, další média si většinou vybírají jednotlivé ženské osobnosti, které byly ve spojení s významnými osobnostmi mužskými, velký prostor se věnuje umělkyním nebo ženám s mimořádným osudem. Z toho vyplývá například naprostá neznalost veřejnosti Elišky Krásnohorské jako zakladatelky prvního dívčího gymnázia ve Střední Evropě, ale je zapsaná v podvědomí stále „jen“ jako libretistka Smetanovy *Hubičky*. O nápravu se pokoušejí nejrůznější feministické organizace, v neposlední řadě nevládní nezisková organizace Gender Studies, o. p. s., která disponuje vlastní knihovnou tematicky zaměřenou na minulost i současnost českého feminismu.

Pro výzkum byla využita kvantitativní metoda objektivizující četnost sledovaných údajů u dostatečného množství respondentů. Šetření bylo prováděno pomocí dotazníku vytvořeného v aplikaci Word, který byl rozesílán mailem a dále distribuován v papírové podobě. Pomocí této metody bylo možné získat ve 14 dnech dostatečné množství odpovědí, jež posloužily k ověřování předem stanovených hypotéz. Osloveni byli

výhradně dospělí respondenti. Důvodem této věkové skupiny byl předpoklad, že disponují znalostmi o zkoumané problematice.

První část dotazníku ověřovala znalost odkazu Alice Garrigue Masarykové. Hypotéza číslo jedna, která předpokládala, že respondenti ji budou především znát jako dceru prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka a její odkaz budou vnímat právě ve spojitosti s jejím otcem, se potvrdila jen částečně. Alice Garrigue Masaryková je všeobecně známá osobnost, jen 2 respondenti z celkových 114 uvedli, že její jméno neznají. K této otázce část respondentů uvedla v dodatku, že byla dcerou prvního prezidenta. Na druhou stranu jen 46 odpovědělo na druhou otevřenou otázku charakterizující odkaz této osobnosti. Z tohoto množství jen 9 dotázaných, tedy necelých 8 %, ji dala do souvislosti se sociální službou nebo Červeným křížem a dokonce jen 4 dotázaní si ji spojili s úlohou první dámy v období první republiky. Převažovaly všeobecné odpovědi, že byla politička, ženská aktivistka, vzdělaná žena, které poukazovaly na nedostatek konkrétních údajů dotazovaných o dané osobě. Výsledek tohoto šetření je vzhledem k neinformovanosti veřejnosti neuspokojivý.

Druhá část dotazníku byla zaměřena na povědomí veřejnosti o dalších významných ženských osobnostech 19. a první poloviny 20. století. Pro záměry výzkumu byla záměrně vybrána nejen všeobecně známá jména, ale i jména, ačkoliv ve své době významná, dnes více méně zapomenutá. Hypotéza číslo dvě předjímalá, že většina respondentů bude znát především osobnosti Milady Horákové a Elišky Krásnohorské, na které se pamatuje i ve školní výuce. Tato hypotéza se jednoznačně potvrdila. Miladu Horákovou – což je velmi potěšitelné – znalo 96 % respondentů a všichni specifikovali v další otevřené otázce i obor její působnosti. 92 % dotazovaných znala i Elišku Krásnohorskou, bohužel jen jako literárně činnou osobnost. Poměrně známá – její jméno uvedlo 26 % dotazovaných – je i politička a bojovnice za ženská práva Františka Plamínková. Naopak lékařku Annu Honzákovou uvedli jen 4 respondenti, ale nikdo neuvedl obor její činnosti. Výsledek tohoto šetření je částečně neuspokojivý i vzhledem k faktu, že většina respondentů byli vysokoškolsky vzdělaní lidé. Autorka práce se domnívá, že i vzhledem k tomuto výsledku se lidé v následných otázkách vyjadřovali kladně k možné úpravě Rámcových vzdělávacích programů na školách vedoucí k nápravě tohoto stavu.

Poslední část výzkumu se zabývala vnímáním veřejnosti postavení žen ve společnosti v dnešní době. Otázky nebyly zaměřeny na rovnost vzdělání, tento problém už není aktuální, ale spíše na následné začlenění vzdělaných žen do společnosti, na jejich možnosti profesního uplatnění, na jejich výhody, popř. na stále přetrvávající handicapy.

Hypotéza číslo tři předpokládala, že dnešní společnost stále pocítuje diskriminaci žen na pracovním trhu, konkrétně, že se tento problém týká především matek s malými dětmi. Tato hypotéza se potvrdila naprosto jednoznačně. 80 % dotázaných si myslí, že je nutné stále usilovat o posunutí pozice žen v dnešní společnosti a dokonce 86 % respondentů vnímá diskriminaci žen s dětmi na pracovním trhu. Tato společenská situace je velmi neuspokojivá. Výzkum byl samozřejmě ovlivněn faktem, že na otázky odpovídaly především ženy, na druhé straně se v komentářích u jednotlivých odpovědí objevovaly přesně formulované problémy, které ženy v souvislosti se svým začleněním na pracovní trh pocítují.

Výzkum potvrdil většinu předpokládaných hypotéz autorky práce a prokázal velmi povrchní informovanost veřejnosti o prvních vysokoškolsky vzdělaných ženách v naší zemi.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo popsat historii vzdělávání českých žen v 19. a na počátku 20. století, vymezit její nejzásadnější stadia, ukázat vysokoškolsky vzdělanou ženu jako nový fenomén v tehdejší společnosti a zhodnotit význam prvních akademiček pro intenzivní rozvoj emancipace žen u nás. Emancipační proces a počátky vyššího dívčího vzdělávání jsou neoddělitelně propojeny. Právě zkvalitňování vzdělání umožnilo ženám oprostít se od své odvěké role hospodyně a matky a dovolilo jim prosadit se v dalších oblastech společenského života.

Zásadní role vzdělávání v jakémkoliv emancipačním procesu je velmi dobře známa i z nespočetných příkladů z dějin. Nejen ženám totiž bylo upíráno právo na vzdělávání. Mocenské skupiny často svou moc upevňovaly právě tím, že odpíraly podřízeným vrstvám právo na vzdělání a přístup k informacím. Samotná gramotnost, tedy schopnost číst a psát, byla celá staletí určena jen privilegovaným a tato situace se v našich zemích změnila až na konci 18. století, kdy císařovna Marie Terezie se rozhodla proti této alarmující skutečnosti zakročit. Další příklady ale můžeme najít i v naší novodobé historii, když nacisté jako jednu z restrikcí proti českému obyvatelstvu zvolili uzavření českých vysokých škol. Podobný příklad je možné najít i v době nedávné, kdy komunistická diktatura odpírala svým odpůrcům a jejich rodinným příslušníkům právo na vzdělání a kvalifikovanou práci. Tím režim přirozeně dosáhl toho, že výrazně omezil vliv lidí – z jejich pohledu nepřátelsky smýšlejících – na společnost.

Na dlouholeté diskriminaci žen se výrazně podílelo i křesťanské pojetí ženy jako podřízené bytosti, jejíž jedinou rolí byla péče o manžela a rodinu a upíralo se jí právo na jakýkoli duševní rozvoj. Tento přístup měl také ve svém důsledku zabránit ženám, aby se osamostatnily a zaujaly ve společnosti významnější postavení. Tomáš Garrigue Masaryk tento problém specifikoval jako problém sociální a volal nejen po osvobození žen, ale také po osvobození mužů. Pokud totiž žena byla stavěna do role služebnice, vlastně jakési otrokyně bez občanských práv, byl muž automaticky postaven do nadřazené role pána, ochránce a živitele a je otázkou, zda tato role mužům vždy vyhovovala.

Nad paradoxem a nesmyslností tohoto uspořádání společnosti se postupem času pozastavovalo stále více osvícených lidí, mužů i žen, z nichž mnozí se rozhodli pomoci situaci řešit a umožnit dívkám přístup k vyššímu vzdělání. Za všechny připomeňme Vojtu

Náprstka, který svůj pocit vyjádřil slovy, že není možné utlačovat celou polovinu lidstva a upírat jí právo na vzdělání. Víru ve schopnosti žen, které se mužským vyrovnají, ale většina společnosti nesdílela. Odpovědí na tyto pochybnosti byl ale úspěch hned prvních absolventek gymnázií a univerzit, rychlost, jakou se vysokoškolsky vzdělané ženy začaly podílet na fungování společnosti. Lékařky, vědkyně, političky, právničky a představitelky dalších specializovaných profesí donedávna ženám nepřístupným, ukázaly svou kompetentnost a získávaly si velmi rychle respekt společnosti. Hned na samém počátku procesu začleňování akademiček do společnosti se ukázalo, jak významná je jejich role zvláště v sociální sféře.

Diplomová práce se ve své první části zabývala rozvojem vyššího dívčího školství a mapovala jeho vývoj. Za jeden z vrcholů tohoto procesu může být považováno založení prvního dívčího gymnázia ve střední Evropě, gymnázia Minerva. Absolventky tohoto ústavu měly přístup k maturitě a po krátkém čase si vybojovaly i možnost univerzitního vzdělání. Právě tyto absolventky svým příkladem a vlivem na společnost umožnily, aby se stejného privilegia dostalo i dalším dívkám. Jednalo se o ženskou elitu v pravém slova smyslu, o osobnosti, které ostatní převyšovaly nejen vzděláním, ale i morálními kvalitami.

Pro účely této práce byla vybrána osobnost Alice Garrigue Masarykové. V druhé kapitole se na tomto konkrétním příkladu – zmapováním jejího života, vzdělání, rozbořem její činnosti v Československém červeném kříži, ale také zhodnocením jejich osobnostních a morálních kvalit, se autorka práce pokusila osvětlit roli prvních vysokoškolsky vzdělaných žen a jejich význam v tehdejší společnosti.

V třetím oddílu teoretické části se práce zabývala současnicemi a následovnicemi Alice Garrigue Masarykové. Ženami, kterým se podařilo vystudovat, vytvořit si akademickou kariéru a zároveň se velmi intenzívně věnovat veřejné službě. Jejich společným jmenovatelem se stala práce v sociální nebo pedagogicko-sociální oblasti.

Hlavní přínos teoretické části práce tedy není v zevrubném zmapování genderového problému, ale v popsání a zmapování cesty, která vedla ke vzniku prvních akademicky vzdělaných žen a změny v myšlení společnosti, které tento jev provázely a vlivu tohoto procesu na emancipaci žen.

V praktické části diplomové práce se autorka zaměřila na ověření znalostí o odkazu Alice Garrigue Masarykové a dalších významných ženských osobností, které ovlivňovaly

společnost na konci devatenáctého a začátku dvacátého století. Jednotlivá šetření tohoto výzkumu jednoznačně ukázala, že povědomí veřejnosti o těchto osobnostech je velmi povrchní. Skoro polovina dotázaných by přivítala, kdyby toto téma bylo zařazeno do Rámcového vzdělávacího programu regionálního školství. Výzkum také prokázal, že společnost stále vnímá posunutí pozice žen ve společnosti jako aktuální otázku. Zvláště postavení matek s malými dětmi na pracovním trhu je posuzováno jako společenský problém.

Na druhé straně rovné příležitosti žen ve vzdělávání jsou v naší společnosti v dnešní době neoddiskutovatelnou skutečností. Je skoro neuvěřitelné, jak veliký pokrok společnost udělala nejen v tomto ohledu, ale celkově ve vnímání společenského postavení žen v naší společnosti. Stačí se ohlédnout o sto let nazpět a je možné sledovat, jak značný pozitivní posun ve vnímání ženské otázky nastal. Další vývoj je možné sledovat každý den. Ať je to přibývajícím počtem žen ve vedení firem, ženy na pozicích špičkových manažerů, ženy ministryně, v celosvětovém kontextu i předsedkyně vlád a prezidentky. Mění se i pozice ženy v rodině, stále větší počet mužů zůstává na mateřské dovolené nebo se s ženou o rodičovské povinnosti dělí. Žena nemusí zůstávat dlouhá léta doma nebo přijímat méně kvalifikovanou práci a její kariéra nemusí s nástupem mateřských povinností stagnovat.

Je zřejmé, že emancipace žen není – a dost možná, že nikdy nebude – úplně ukončena. Velkým tématem v dnešní době zůstává postavení žen v některých asijských, afrických a dalších zemích, kde je tento proces na samém počátku. Právě zde je možné pozorovat, že i v těchto zemích, stejně jako u nás před dvěma sty lety, bojují ženy a dívky především za právo vzdělávat se a zařadit se do společnosti. A stejně jako první průkopnice ženského vzdělávání u nás cítily odpovědnost pomáhat svým následovnicím a dalším potřebným lidem, i naše společnost, která se ráda nazývá vyspělou, by měla cítit morální povinnost pomáhat méně šťastným jedincům – nejen ženám – získat místo, které jim v lidské společnosti právem náleží. A možná právě v tom vidí autorka práce pravý odkaz Alice Garrigue Masarykové pro dnešní dobu.

Na základě výsledků z diplomové práce je možné zformulovat následující doporučení:

1. Autorka práce se domnívá, že je nutné neustále připomínat významné osobnosti, které se zabývaly formováním novodobé české identity, zejména na konci 19. a na počátku 20. století.

2. V návaznosti na představení významných ženských osobností naší historie je zapotřebí, na úrovni základních a středních škol, provádět osvětu v této oblasti (např. propojováním znalostí z literatury se znalostmi z výtvarného umění a politického života žen).

3. V současné době neustále vzrůstá potřeba dořešení emancipace žen na základě genderových přístupů.

Z textu diplomové práce vyplývá, že cíle, které byly stanoveny autorkou na začátku práce, byly naplněny.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5.
- BARTÁK, Jan. *Jak vzdělávat dospělé*. Praha: Alfa, 2008. ISBN 978-80-87197-12-7.
- BENEŠ, Milan. *Andragogika. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4824-5.
- ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Souborné vydání. Praha: Fr. Borový, 1936.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora a Jiří DOLEŽAL. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Praha: Klub Milady Horákové, 2001.
- HAVLÍK, Radomír. *Aktuální problémy společnosti z pohledu sociologie*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016. ISBN 978-80-7452-121-8.
- JAGOŠOVÁ, Dagmar. *Historie vzdělávání žen v českých zemích v 19. a na začátku 20. století*. Bakalářská práce. Praha: Akademie Jana Amose Komenského, 2016.
- KOMENSKÝ, Jan Amos, KUMPERA, Jan (ed.). *Jak (se) učit: vybrané myšlenky o vzdělání a výchově*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1123-2.
- KOSATÍK, Pavel. *100x TGM*. Praha: Knižní klub, 2017. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-5898-0.
- KOŠTÁLOVÁ, Michaela. *Rodokmen a soukromí T. G. Masaryka*. Praha: Petrklíč, 2015. ISBN 978-80-7229-574-6.
- LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má--: ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5.
- LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-189-8.

- MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly jsme a budeme!": české hnutí 1860-1917 a idea českého národa*. Praha: Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-219-1.
- MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, sv. 3. ISBN 80-7277-295-3.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální: základy marxismu filosofické a sociologické*. 6. vyd., 4. české vyd. Praha: Čin, 1947.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Parlamentní projevy: 1891-1893*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-86495-10-8.
- MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007. ISBN 978-80-86829-31-9.
- PERINA, Linda. *První republika 1918–1938: dějiny, osobnosti, denní život*. Brno: Extra Publishing, 2015. ISBN 978-80-7525-014-8.
- UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, c2012. ISBN 978-80-260-3152-9.
- VACÍNOVÁ, Tereza. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-74-7.
- VETEŠKA, Jaroslav. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1026-9.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- FRKÁŇOVÁ, Zora. *Masarykovci a Bystrička: spomienky na Bystričku a spomienky pamätníkov*. Martin: Klub priateľov TGM a MRŠ, 2004. ISBN 80-969207-4-x.
- SKILLING, Harold Gordon. *T.G.Masaryk: Against the Current 1882-1914*. Pennsylvania : Pennsylvania State University Pres, 1994.

Seznam použitých internetových zdrojů

Citáty slavných osobností: Bernard Bolzano [online]. [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <https://citaty.net/autori/bernard-bolzano/>.

Český rozhlas – vysílá ČRo Dvojka: Toulky českou minulostí - 1049. schůzka: Takový nešťastný příběh první české učitelky [online]. 2015 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/1049-schuzka-takovy-nestastny-pribeh-prvni-ceske-ucitelky--1518922.

SOMMEROVÁ, Olga. *Největší Čech. T.G. Masaryk*. [online] 2005 [cit. 2017-11-15] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10079908228-nejvetsi-cech-top-10/20456222701/>.

SOUKUPOVÁ, Pavla. *Fakulta pedagogická západočeské univerzity v Plzni. Dějiny pedagogiky*. [online]. 2005 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://www.fpe.zcu.cz/>.

UHROVÁ, Eva. *Femi story: Pohádky o Miladě Horákové* [online]. 2016 [cit. 2017-11-15]. Dostupné z: <http://www.femistory.cz/pohadky-o-milade-horakove/>

SEZNAM ZKRATEK

ČČK – Československý červený kříž

ČK – Červený kříž

ČSR – Československá republika

SAVZ – Sdružení akademicky vzdělaných žen

SVVŽ – Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen

RAF – Royal Air Force (RAF), Královské letectvo britských ozbrojených sil

RVP – Rámcový vzdělávací program

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů	69
Graf 2: Věk respondentů.....	70
Graf 3: Nejvyšší dosažené vzdělání.....	71
Graf 4: Odkaz Alice Garrigue Masarykové.....	72
Graf 5: Významné ženské osobnosti	74
Graf 6: Obsah RVP.....	76
Graf 7: Náprava RVP.....	77
Graf 8: Pozice ženy ve společnosti	78
Graf 9: Uplatnění žen v pracovních procesech a veřejném prostoru	80

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pohlaví respondentů	69
Tabulka 2: Věk.....	70
Tabulka 3: Nejvyšší dosažené vzdělání.....	71
Tabulka 4: Vztah k odkazu Alice Garrigue Masarykové	72
Tabulka 5: Významné ženské osobnosti.....	74
Tabulka 6: Obsah RVP	76
Tabulka 7: Náprava RVP	77
Tabulka 8: Pozice ženy ve společnosti	78
Tabulka 9: Uplatnění žen v pracovních procesech a veřejném prostoru	80

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník	I
-----------------------------------	----------

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

1. Jaké je Vaše pohlaví?

Muž

Žena

2. Jaký je Váš věk?

Do 30 let

31–40 let

41–50 let

51–60 let

61 let a více

3. Uved'te Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

středoškolské úplné – maturita

bakalářské

magisterské (Např: Mgr., MgA., Ing.)

rigorózní zkouška (Např. PaedDr., PhDr.)

doktorská zkouška a její ekvivalent (Ph.D., Th.D., CSc.) a vyšší

4. Jaký je Váš vztah k odkazu Alice Masarykové?

Tuto osobnost neznám

Nic o něm nevím

Kladný

Neutrální (nezajímám se o něj)

Záporný

5. Uved'te, v čem je podle Vás jádro odkazu Alice Masarykové:

6. Z následujících jmen zaškrtněte osobnost, kterou znáte:

Eliška Krásnohorská

Marie Bayerová

Anna Honzáková

Františka Plamínková

Milada Horáková

- 7. U zaškrtnutých jmen doplňte obor, ve kterém působily:**
- 8. Je podle Vás na tyto osobnosti pamatováno dostatečně v Rámcových vzdělávacích programech pro tzv. regionální školství?**
Ano
Ne
Nevím
- 9. Pokud je Vaše odpověď NE, měla by podle Vás být sjednána náprava?**
Ano
Ne
Nevím
- 10. Má podle Vás smysl usilovat o posunutí pozice ženy ve společnosti?**
Ano
Ne
Nevím
- 11. Jaké nástroje podle Vás k tomu ženy volí?**
- 12. V jakých oborech je toto úsilí dnes nejvíce patrné?**
- 13. Je podle Vás pro ženu těžké se prosadit v pracovních procesech a ve veřejném prostoru?**
Ano, matky od dětí jsou diskriminovány na pracovním trhu
Ano, ale je to srovnatelné s muži
Ne, ženy mají své zbraně a dokážou se prosadit snáze než muži
Nevím

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Dagmar Jagošová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Alice Garrigue Masaryková a její odkaz pro dnešek

Rok: 2018

Počet stran textu bez příloh: 80

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 22

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc